

doc. RNDr. Petr Anděl, CSc.

*Krajiny v České republice
i ve světě*

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

BIOMY

Tajga ***(Boreální jehličnaté lesy)***

Tajga

Základní charakteristika

Foto: I. Gorčicová:

Foto: I. Gorčicová:

Foto: I. Gorčicová:

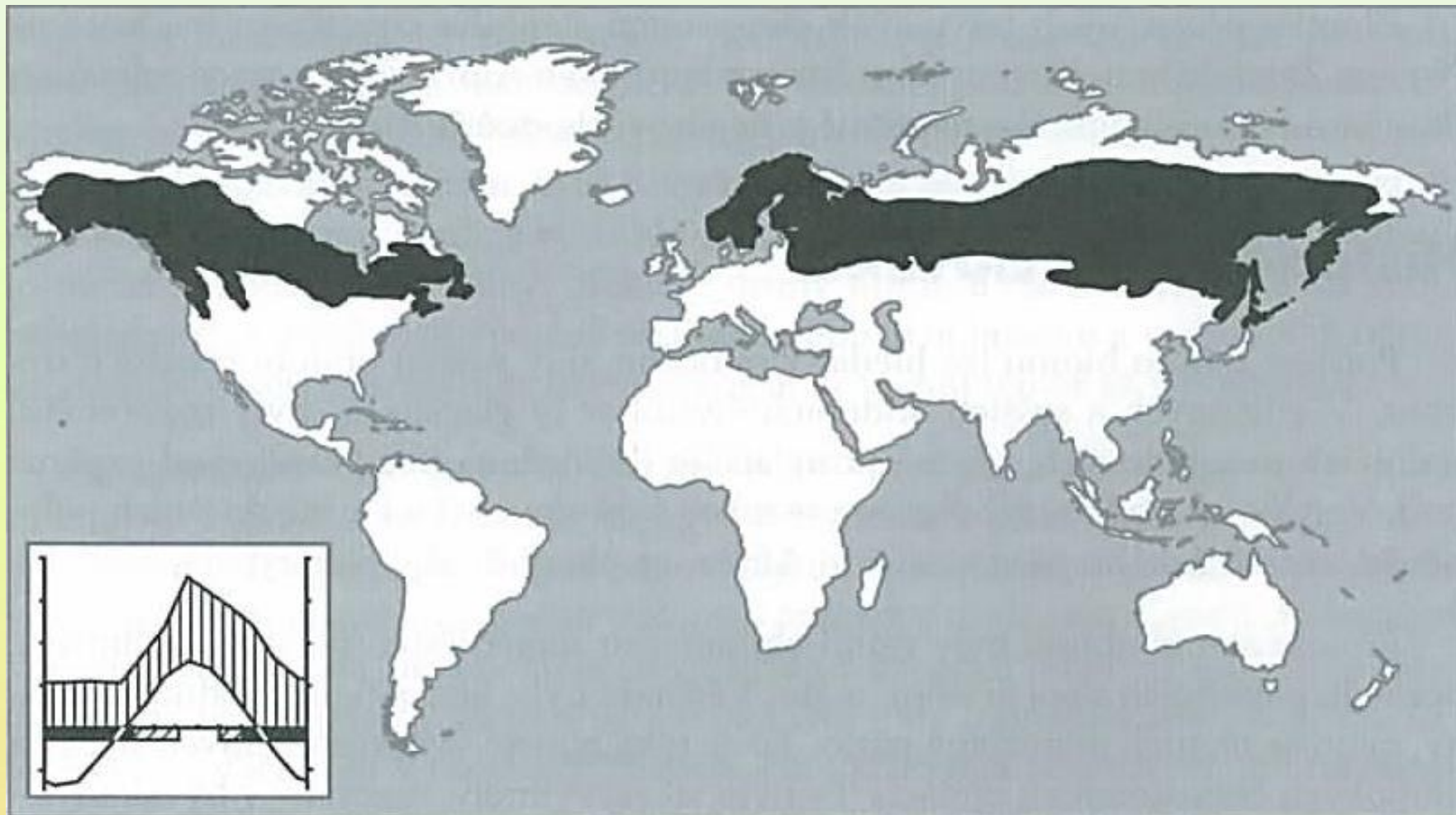
Foto: I. Gorčicová:

Foto: I. Gorčicová:

ROZŠÍŘENÍ

KLIMA

- ❑ Průměrné roční teploty v rozsahu -10 °C až $+8\text{ °C}$
- ❑ Do tajgy spadá také místo s největším rozsahem teplot
Omjakon na Sibiři
  - zde naměřena nejnižší teplota -71 °C
  - v létě zde bývá i přes $+30\text{ °C}$

KLIMA

- ❑ Průměrné roční teploty v rozsahu -10 °C až $+8\text{ °C}$
- ❑ Do tajgy spadá také místo s největším rozsahem teplot
Omjakon na Sibiři
  - zde naměřena nejnižší teplota -71 °C
  - v létě zde bývá i přes $+30\text{ °C}$
- ❑ Srážky – velké rozpětí 200 – 2500 mm/rok
- ❑ počet dní s průměrnou teplotu nad 10 °C je 30 - 120

PŮDA

- ❑ Charakteristický typ – podzol se surovým humusem na povrchu
- ❑ Podmínkou pro vznik jsou:
  - převaha srážek nad výparem – promyvný režim
  - pomalý rozklad odumřelé hmoty – surový humus

PŮDA

- ❑ Charakteristický typ – podzol se surovým humusem na povrchu
- ❑ Podmínkou pro vznik jsou:
  - převaha srážek nad výparem – promyvný režim
  - pomalý rozklad odumřelé hmoty – surový humus
- ❑ Odumřelá biomasa může tvořit až 2/3 veškeré organické hmoty
  - nedostatek volných živin
- ❑ Zhruba v hloubce 1 – 1,5 m je trvale zmrzlá půda (permafrost)

Tajga

VEGETACE

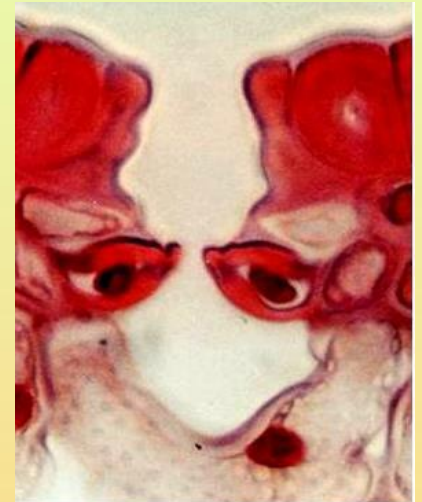
❑ Základní vegetační forma – jehličnatý les

VEGETACE

- ❑ Základní vegetační forma – jehličnatý les
- ❑ Jehličnaté stromy jsou lépe adaptovány na extrémní počasí než listnaté
- ❑ Jehlice - odolnější vůči mrazu než listy
  - silná vrstva voskové kutikuly
  - malé zanořené průduchy
  - chloroplasty se v zimě zmenšují a přecházejí do klidového stavu (vhodné pro přečkání polární noci)

Zanořené průduchy
jehličnanů:

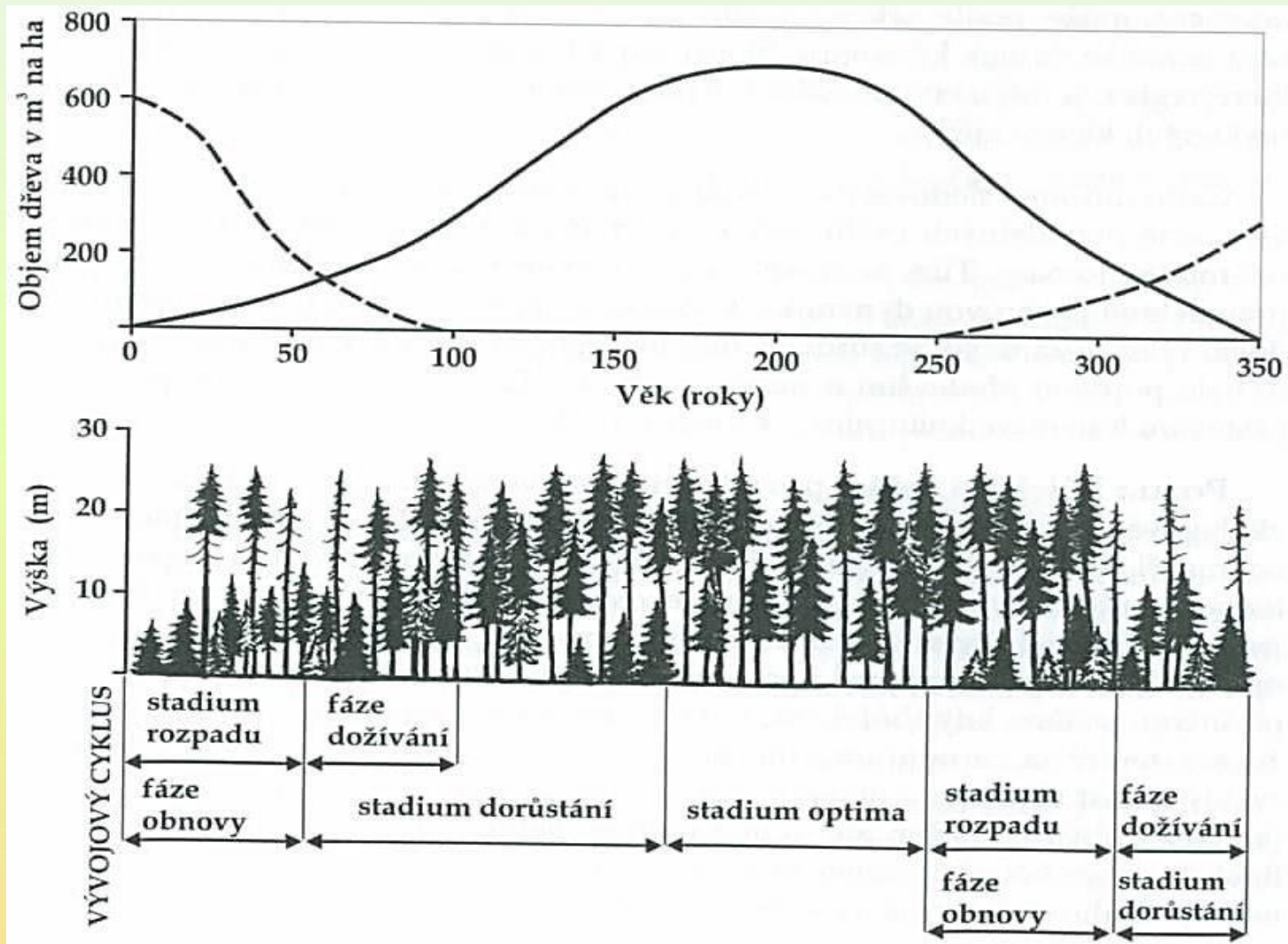
VEGETACE

- Stromové patro: smrky, borovice, modříny, břízy, vrby
- Keřovité patro: vyvinuto minimálně
- Bylinné patro: velmi chudé, borůvka
- Mechové patro: velmi rozšířené, mechy a lišejníky podle zamokření

VÝVOJOVÉ CYKLY JEHLIČNATÉHO LESA

- ❑ Důležitou vlastností je zásadní vliv disturbancí na vývoj lesa
- ❑ Disturbance:
  - požáry
  - větrné kalamity – vývraty
  - holožíry hmyzu (mniška, kůrovec)
- ❑ Cykličnost vývoje boreálního jehličnatého lesa

VÝVOJOVÉ CYKLY JEHLIČNATÉHO LESA

SMRK

- ❑ Mělký kořenový systém – jako reakce na:
  - zmrzlou půdu (permafrost) – cca 1 m pod povrchem
  - kumulace živin ve svrchní humusové vrstvě
- ❑ Důsledek – časté vývraty větrem

FAUNA - SLOŽENÍ

Hlavní zástupci

- Hmyz – komáři, muchničky
- Hlodavci – lumíci
- Šelmy – vlk, rosomák, medvěd
- Kopytníci – los, jelen
- Ptáci – relativně velký počet druhů, ale přezimuje jen 10 %

VZHLED KRAJINY

- Uzavřená značně monotónní krajina
- Střídání lesů a vodních ploch
- Velká část biomu je na rovinách – minimum vyhlídkových bodů
- Značná část roku je pod sněhem

VYUŽÍVÁNÍ ČLOVĚKEM

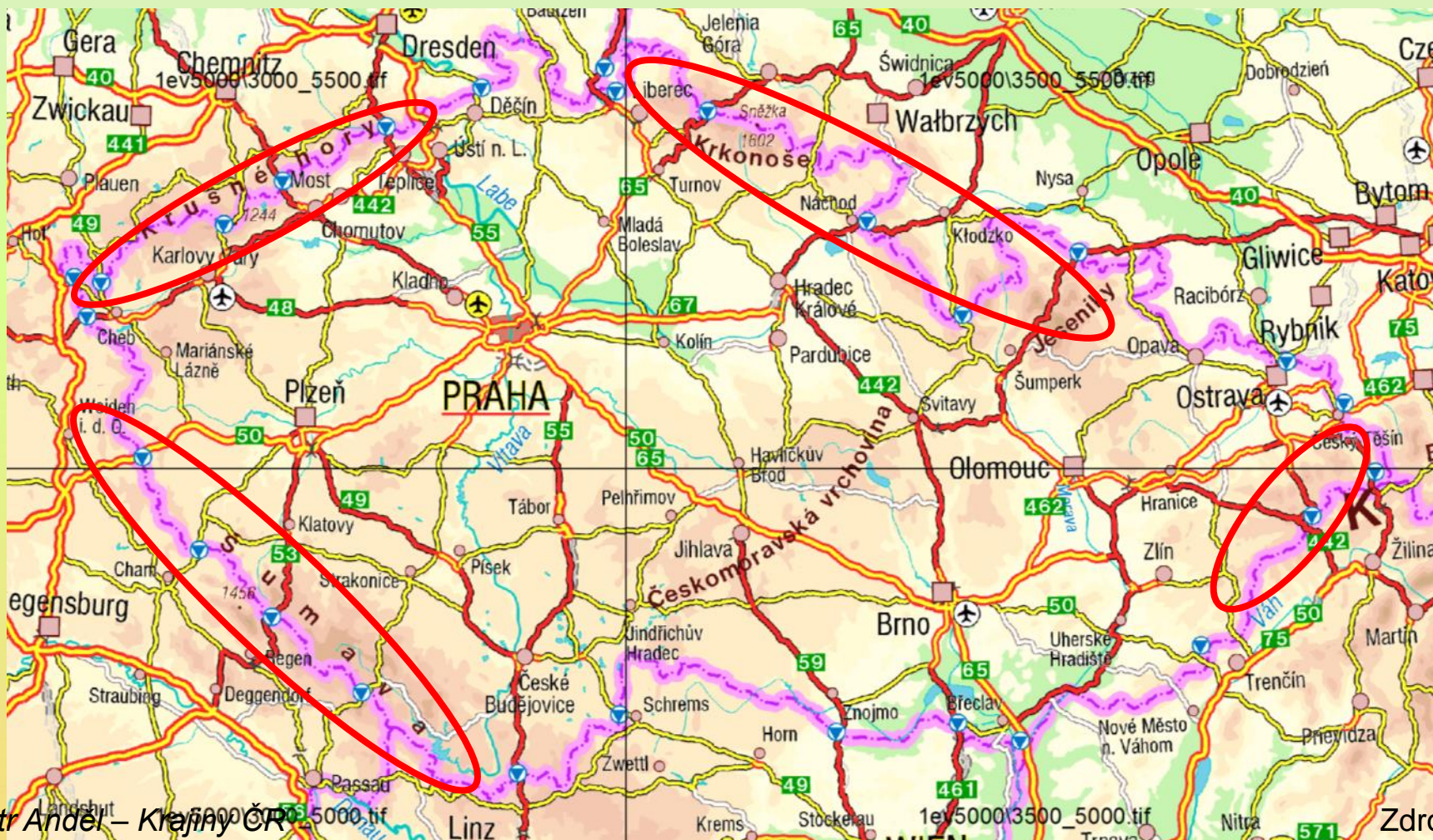
- ❑ Relativně řídké osídlení a historicky malé ovlivnění člověkem
- ❑ Expanze vlivu v posledních desetiletích:
  - těžba nerostných surovin
  - těžba dřeva

Tajga v ČR
- biogeografické vymezení

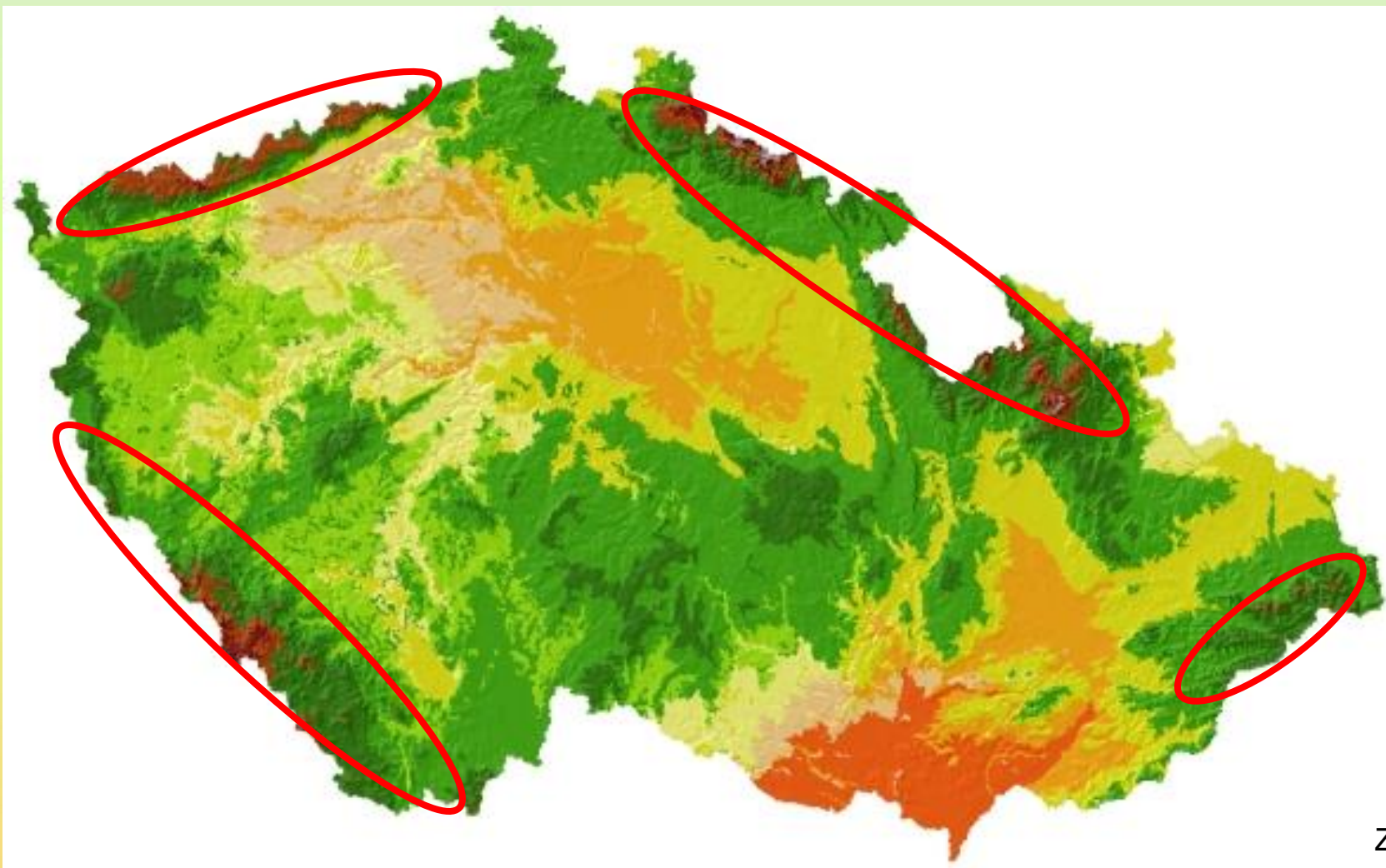
TAJGA V ČR

Zahrnuje všechna pohraniční pohoří přesahující 1000 m n.m.

TAJGA V ČR

Zahrnuje všechna pohraniční pohoří přesahující 1000 m n.m.

Tajga v ČR
- vliv působení imisí a dalších faktorů

A photograph of a mountain spruce forest. The scene is filled with tall, slender evergreen trees, likely spruces, with dense green foliage. The trees are arranged in a somewhat regular pattern, creating a sense of depth. In the background, rolling hills or mountains are visible under a clear blue sky. The foreground shows the lower branches and needles of the trees, along with some grass and small plants. A bright yellow rectangular box is overlaid at the bottom left of the image, containing the text "Horské smrčiny" in black, bold, sans-serif font.

Horské smrčiny

PŮSOBENÍ DISTURBANČNÍCH FAKTORŮ

- Klimaxové smrčiny jsou náchylné ke kalamitnímu poškození:
  - ohněm
  - větrem
  - škůdci

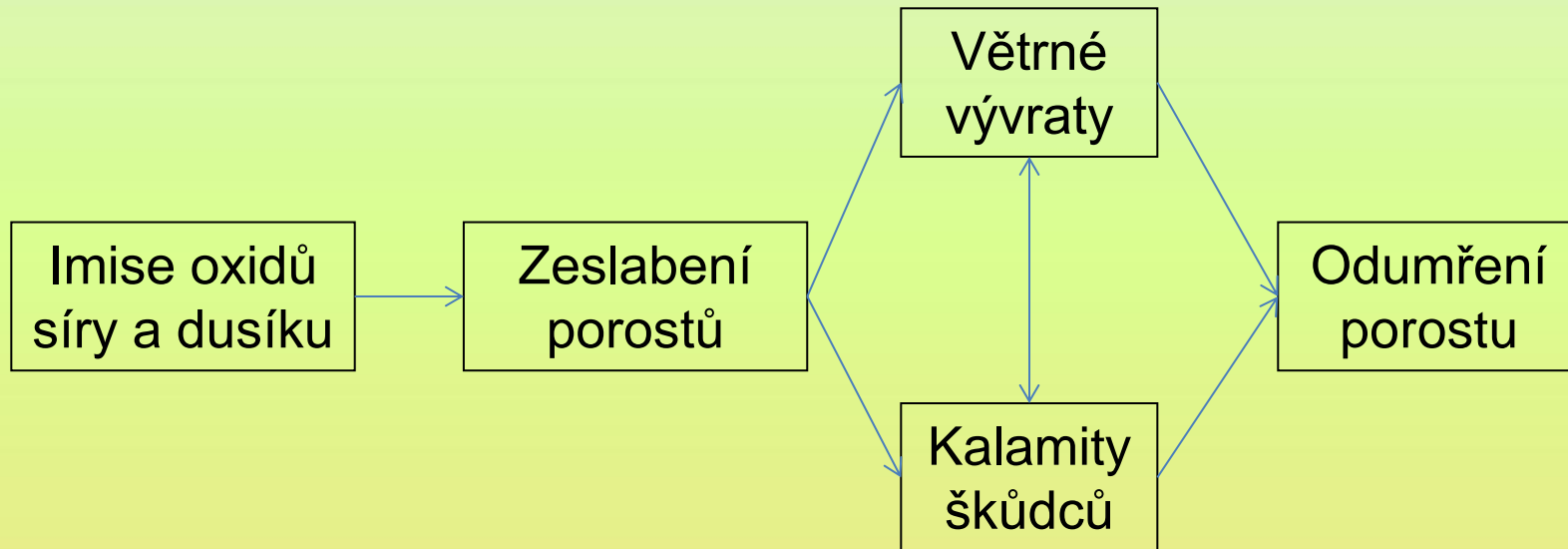
PŮSOBENÍ DISTURBANČNÍCH FAKTORŮ

- ❑ Klimaxové smrčiny jsou náchylné ke kalamitnímu poškození:
  - ohněm
  - větrem
  - škůdci
- ❑ Tato náchylnost byla dále prohloubena působením imisí ze spalovacích procesů – acidifikací prostředí

PŮSOBENÍ DISTURBANČNÍCH FAKTORŮ

- ❑ Tato náchylnost byla dále prohloubena působením imisí ze spalovacích procesů – acidifikací prostředí

- ❑ Imise ze spalování paliv zesilují a urychlují působení přirozených disturbančních faktorů – ohně a větru

VLIV IMISÍ A DALŠÍCH FAKTORŮ

Hodnocení vlivu imisí:

- A. Zdroje imisí
- B. Záchyt imisí v ekosystému
- C. Únosná kapacita ekosystému
- D. Mechanismy působení imisí

***Vliv imisní a dalších faktorů:
A. Zdroje imisí***

ZDROJE IMISÍ

- Dálkový přenos – v rámci celé Evropy
- Regionální zdroje – ČR
- Lokální zdroje

***Vliv imisní a dalších faktorů:
B. Záchyt imisí v ekosystému***

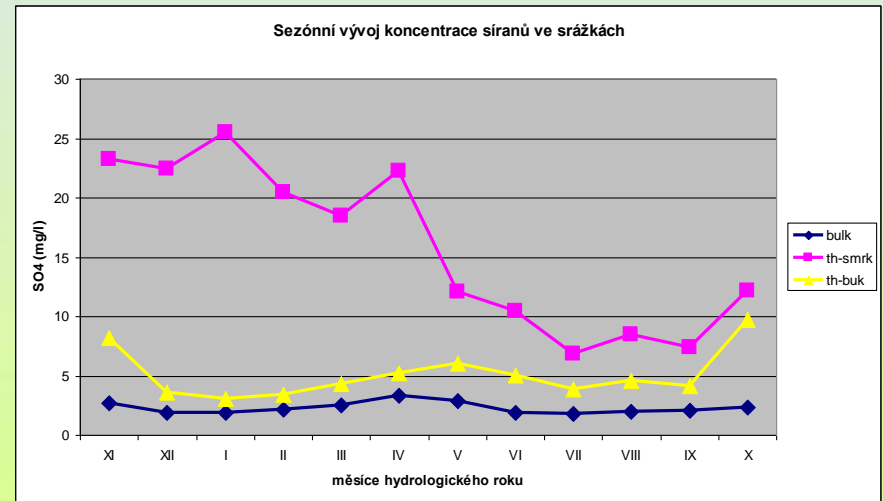
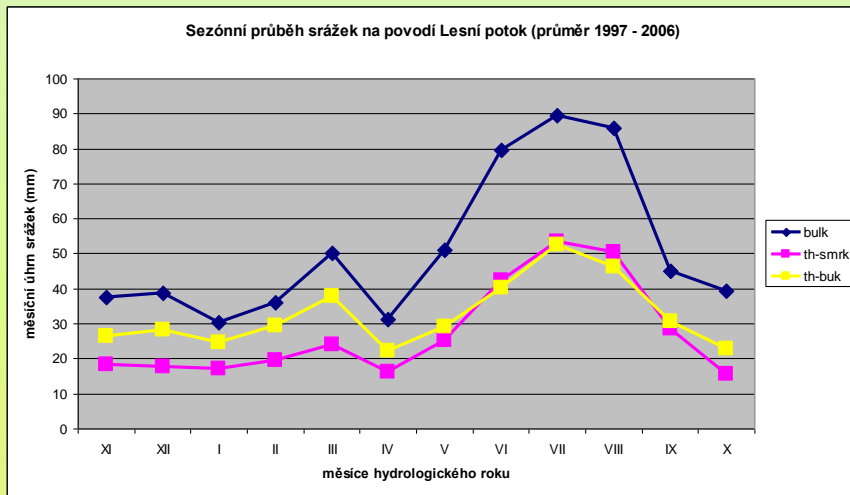
Lesní porosty a acidifikace půdy

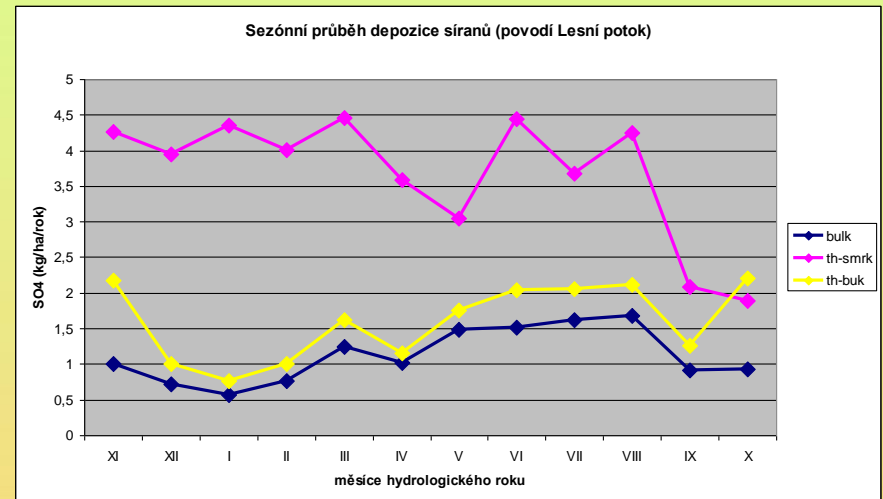
Sezónní průběh depozice síranů

**koncentrace
(mg/l)**

srážky (mm)

**depozice
(kg/ha/rok)**

Lesní porosty a acidifikace půdy

***Vliv imisní a dalších faktorů:
C. Únosná kapacita ekosystému***

Kritické zátěže ekosystémů

Koncept kritických zátěží

Imise

Ekosystém

Reakce ekosystému závisí na:

- velikosti expozice
- pufrační kapacitě ekosystému

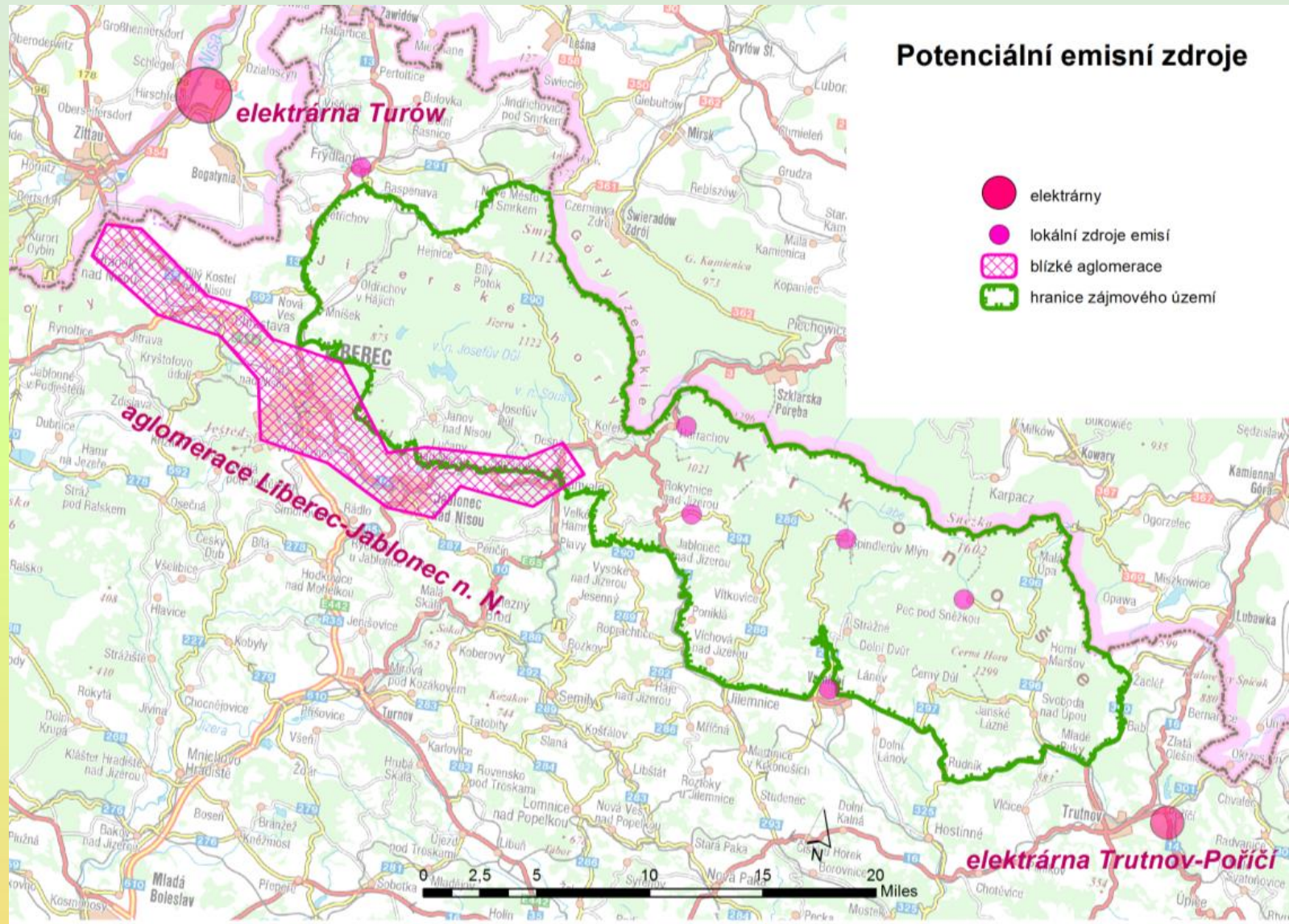

Výpočet kritických zátěží ***příklad: Jizerské hory + Krkonoše***

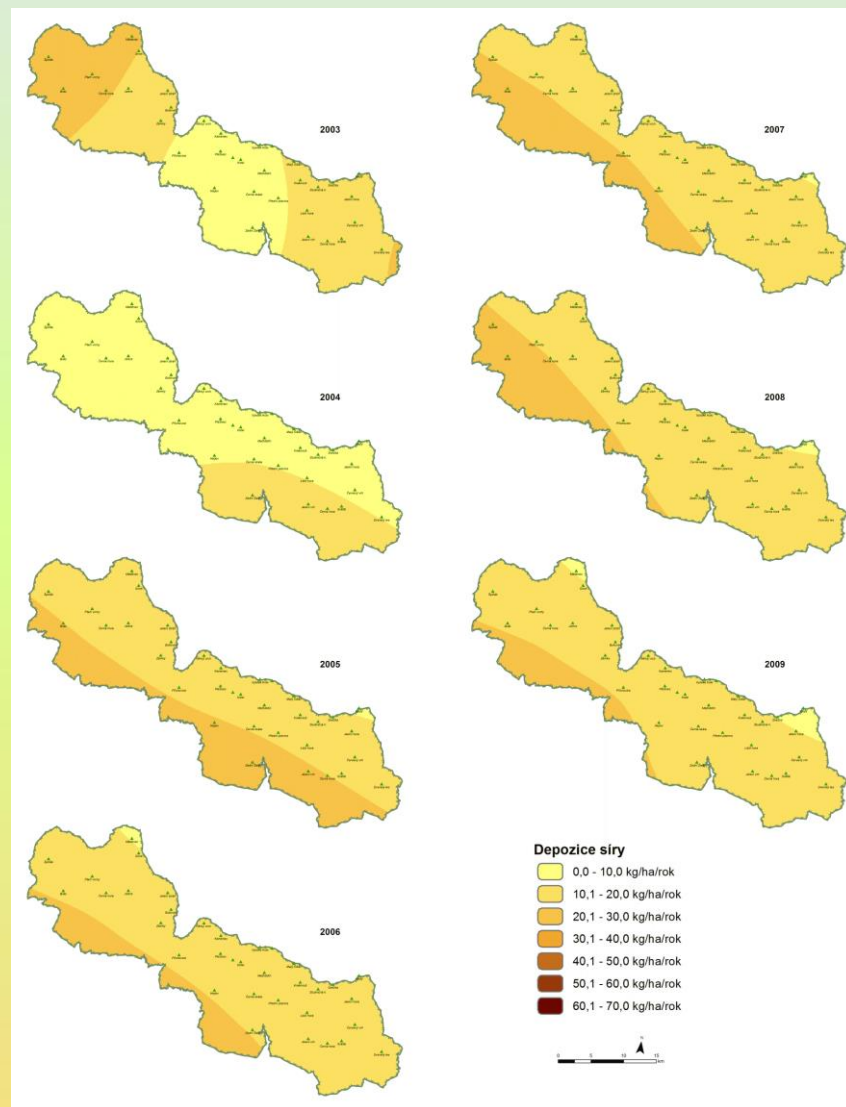
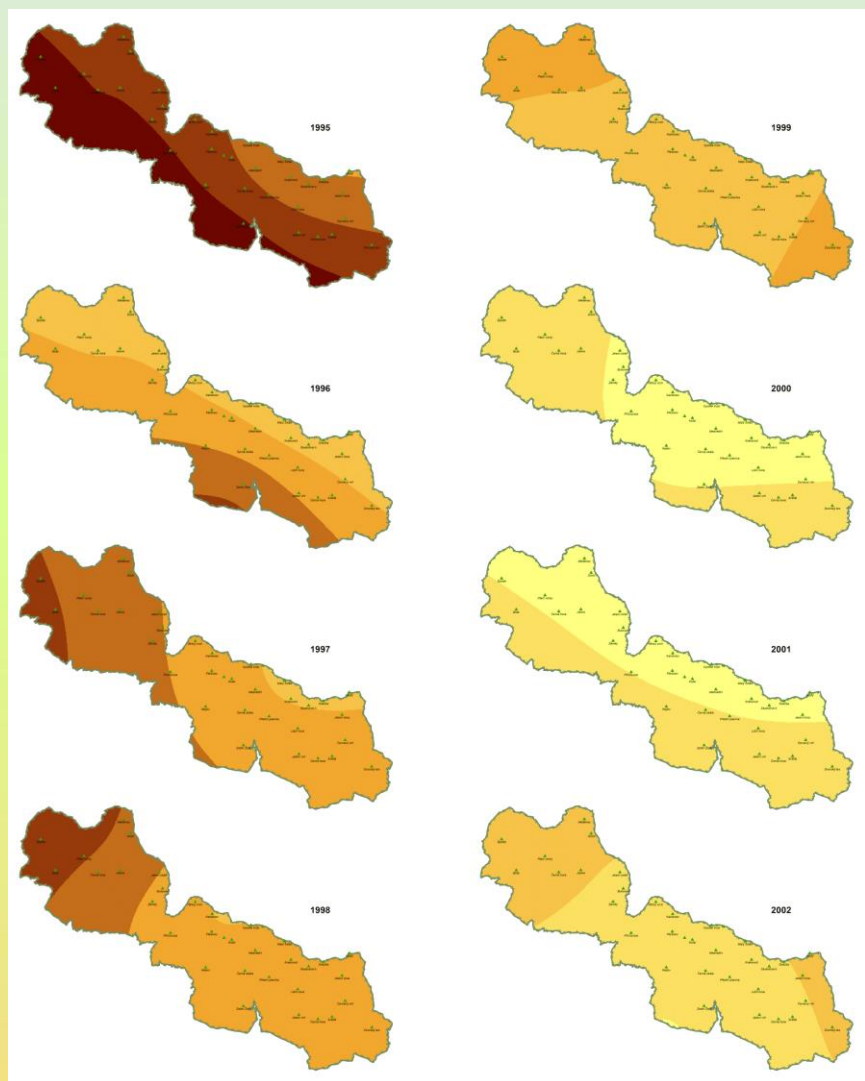
Výsledky projektu VaV MŽP

Hlavní zdroje emisí

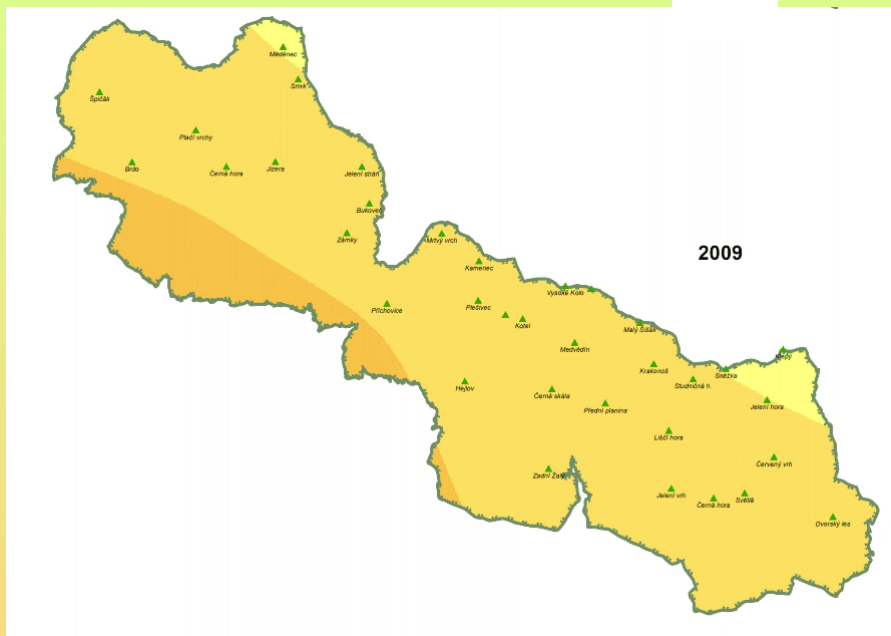
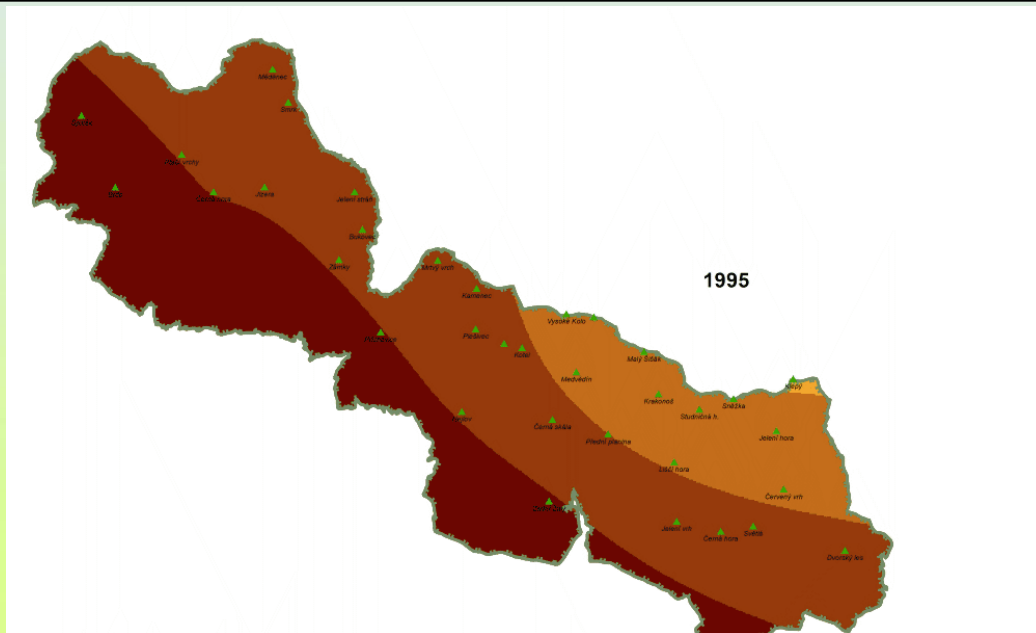

Výsledky projektu VaV MŽP

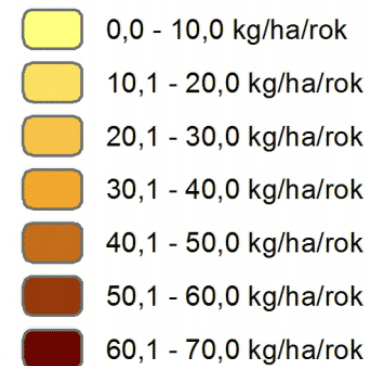
Vývoj roční celkové depozice S 1995 - 2009

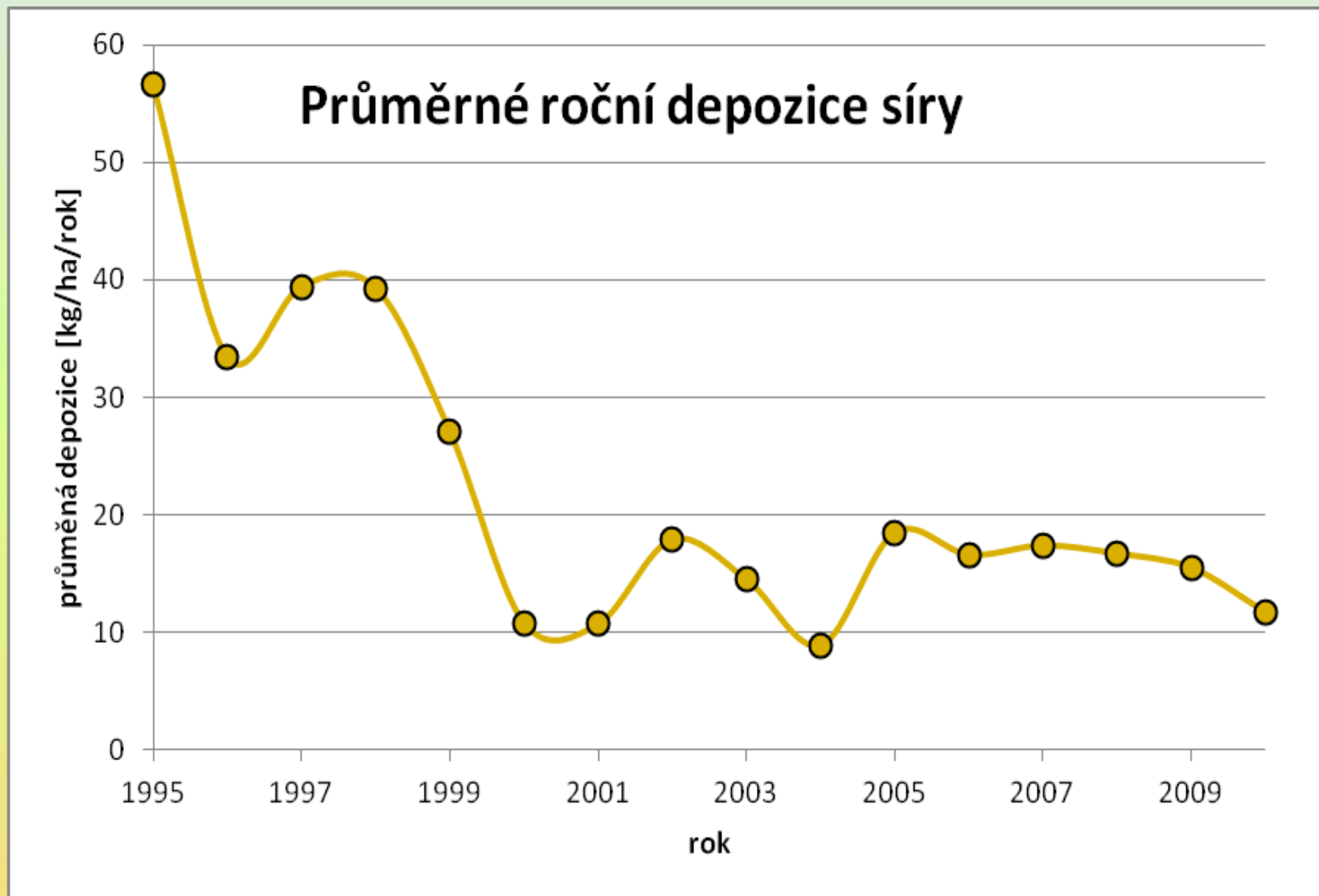
Vývoj roční celkové depozice S 1995 - 2010

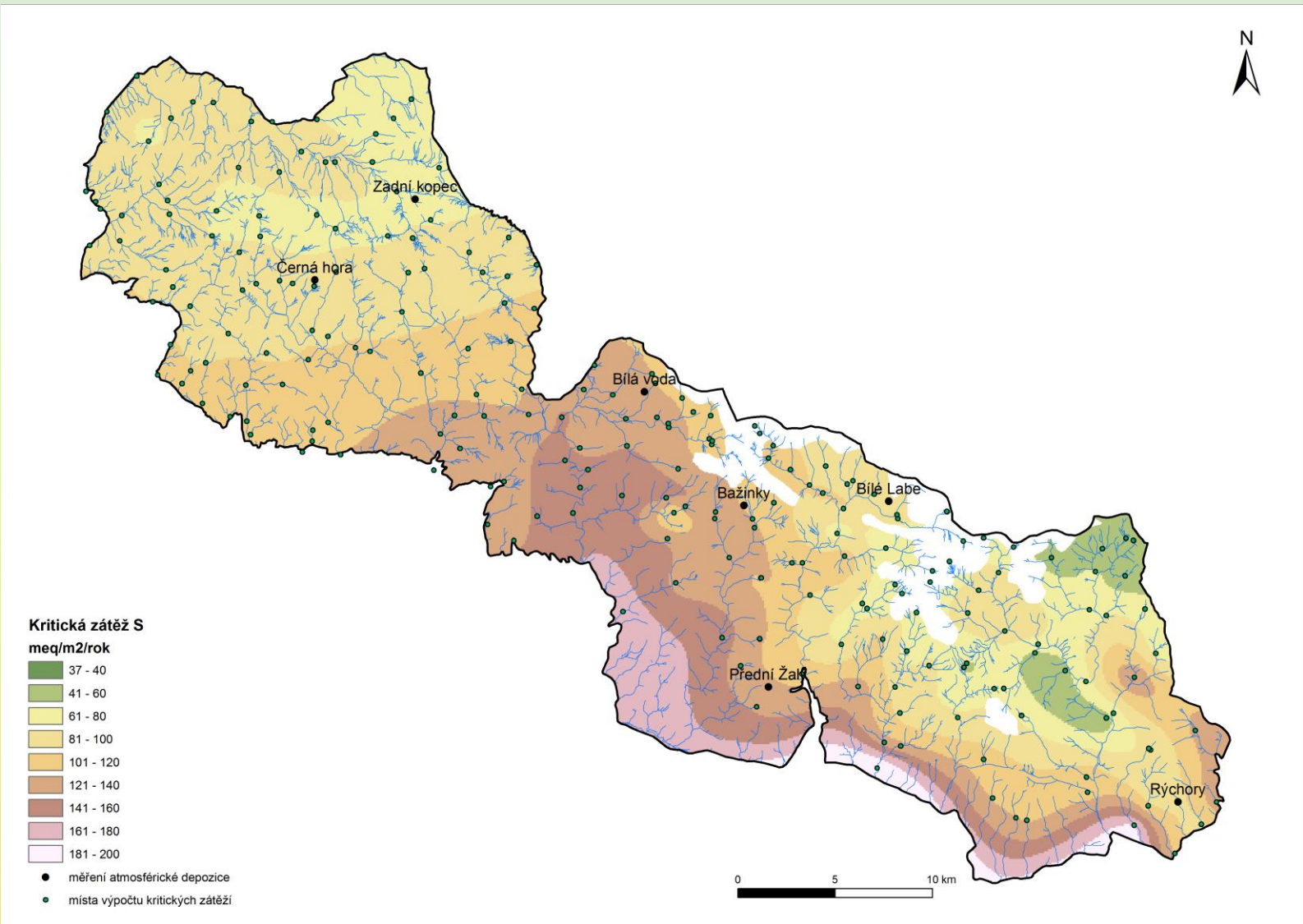
Depozice síry

Vývoj depozice síry v letech 1995 - 2010

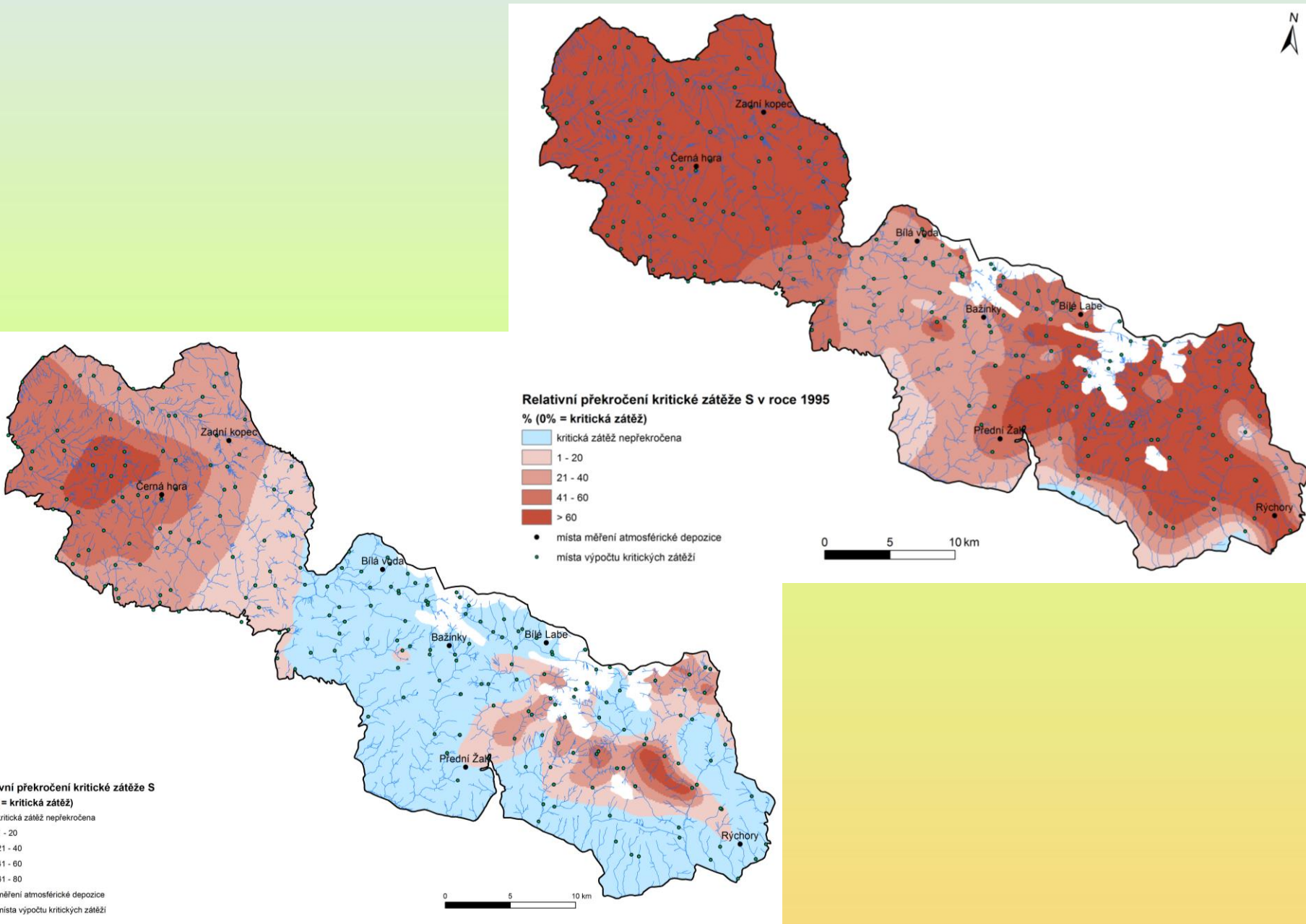

Kritická zátěž síry (meq/m²/rok)

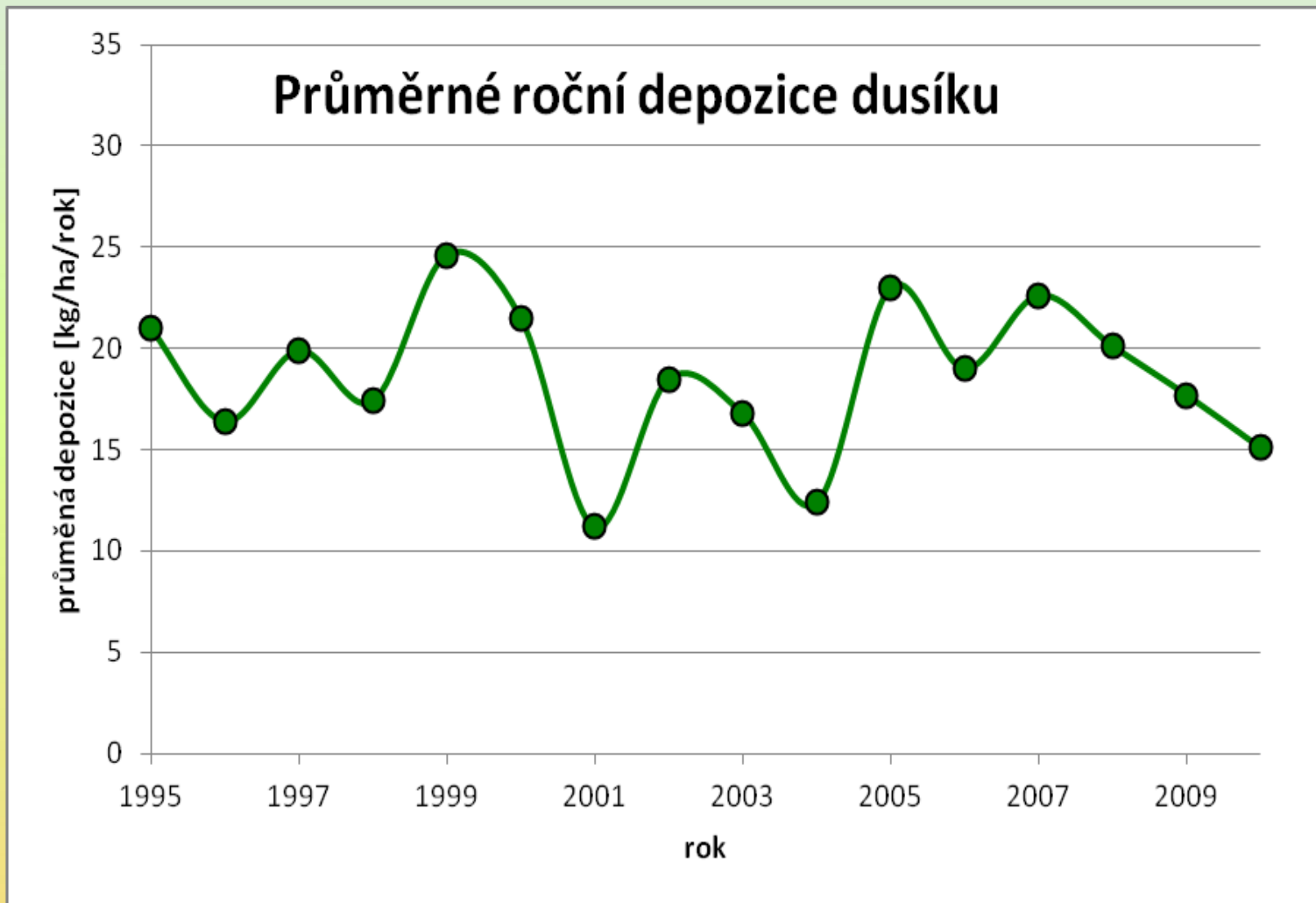

Překročení kritické zátěže S (%) 1995 a 2010

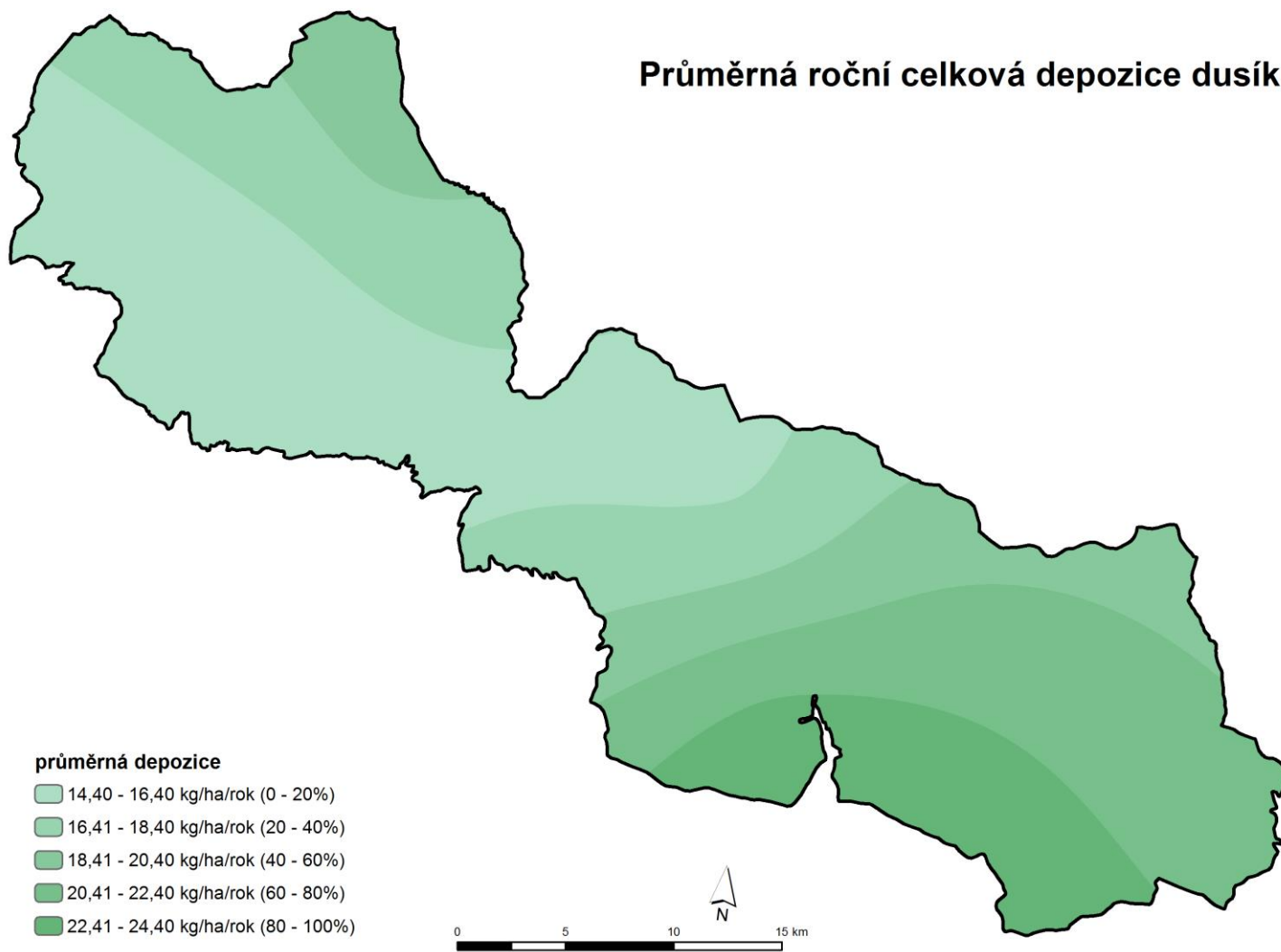
Model kritické zátěže dusíku

Vývoj depozice dusíku v letech 1995 - 2010

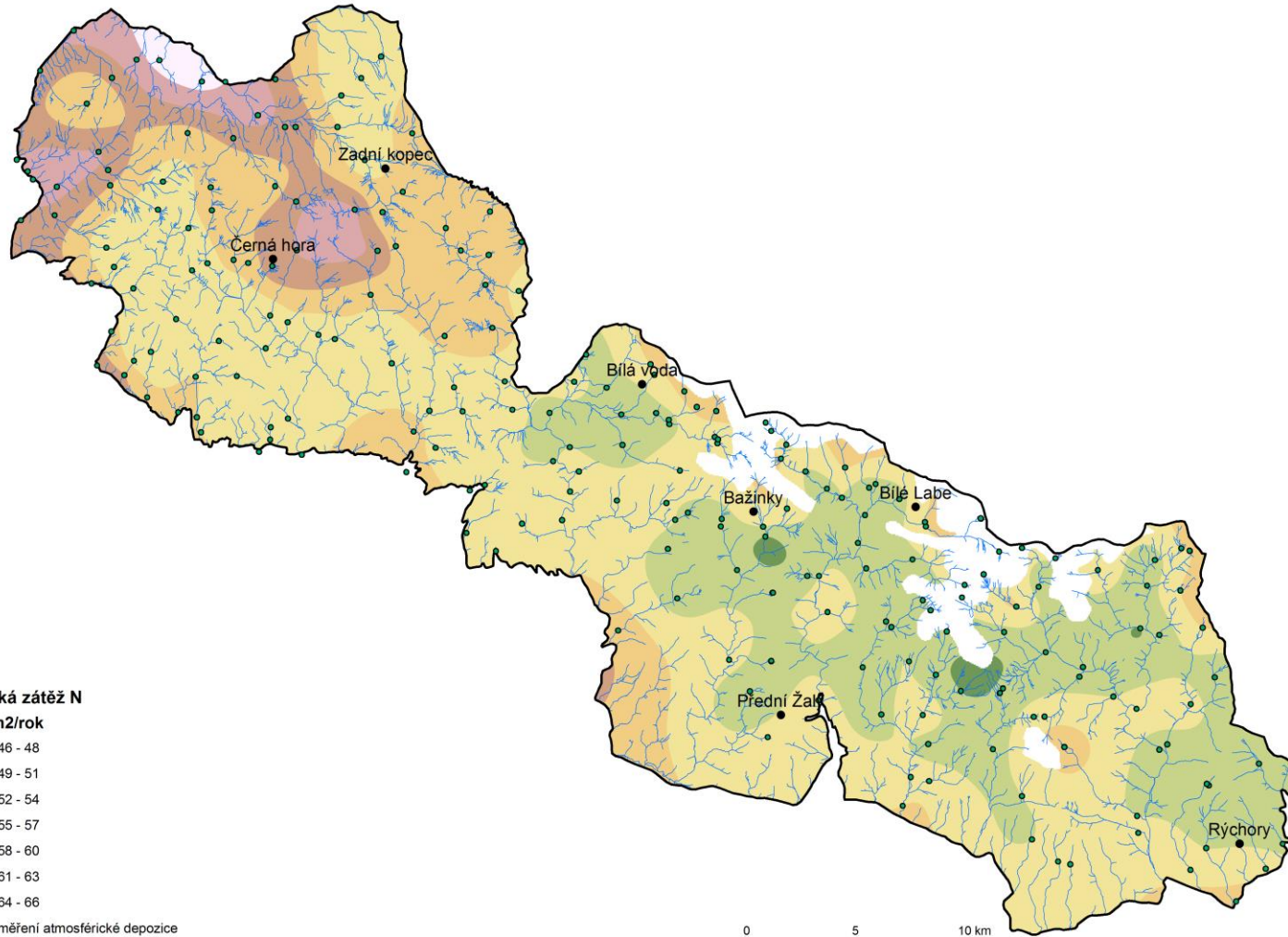

Průměrná depozice N v letech 1995 - 2010

Průměrná roční celková depozice dusíku

Kritická zátěž dusíku

Kritická zátěž N

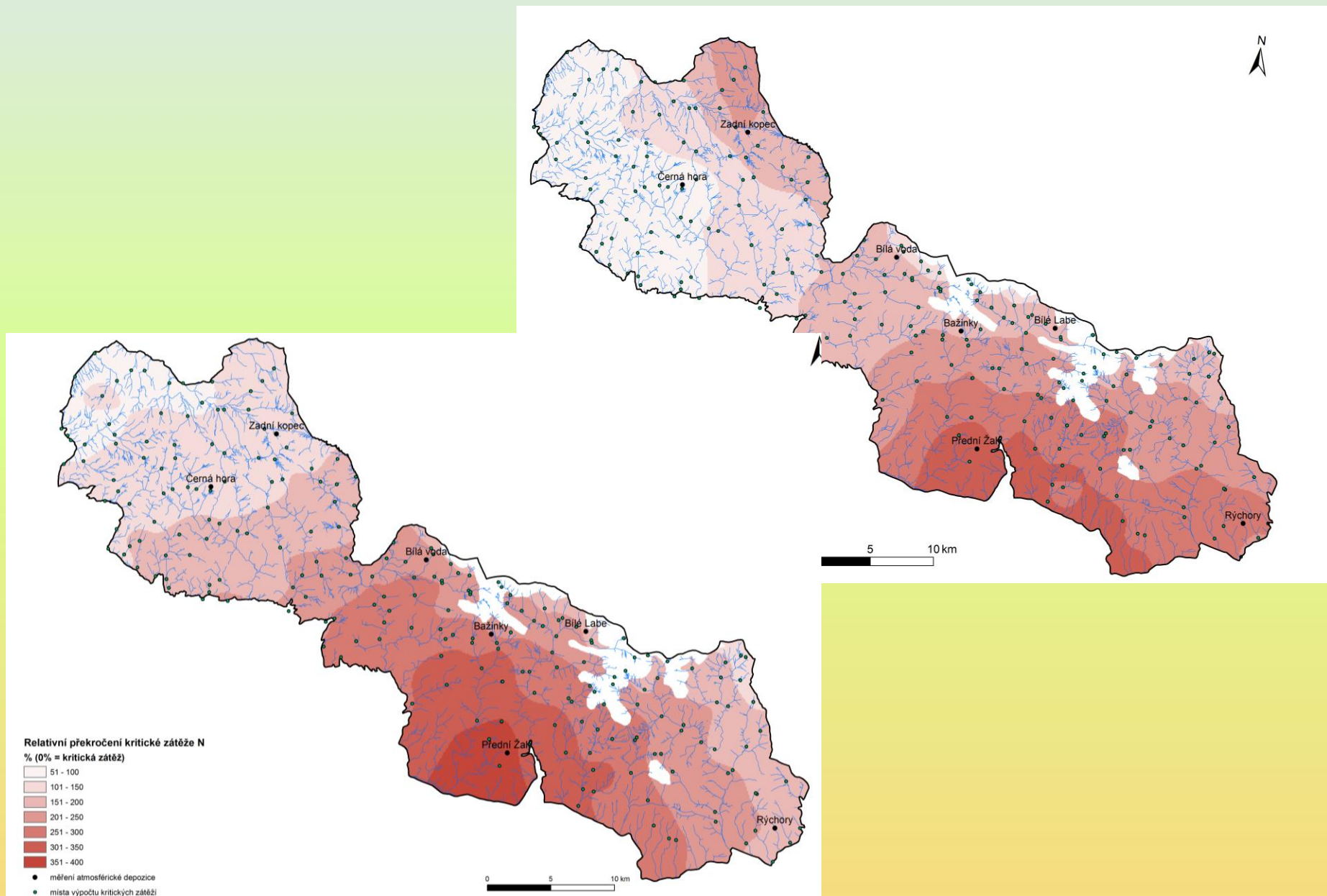
meq/m²/rok

- 46 - 48
- 49 - 51
- 52 - 54
- 55 - 57
- 58 - 60
- 61 - 63
- 64 - 66

- měření atmosférické depozice
- místa výpočtu kritických zátěží

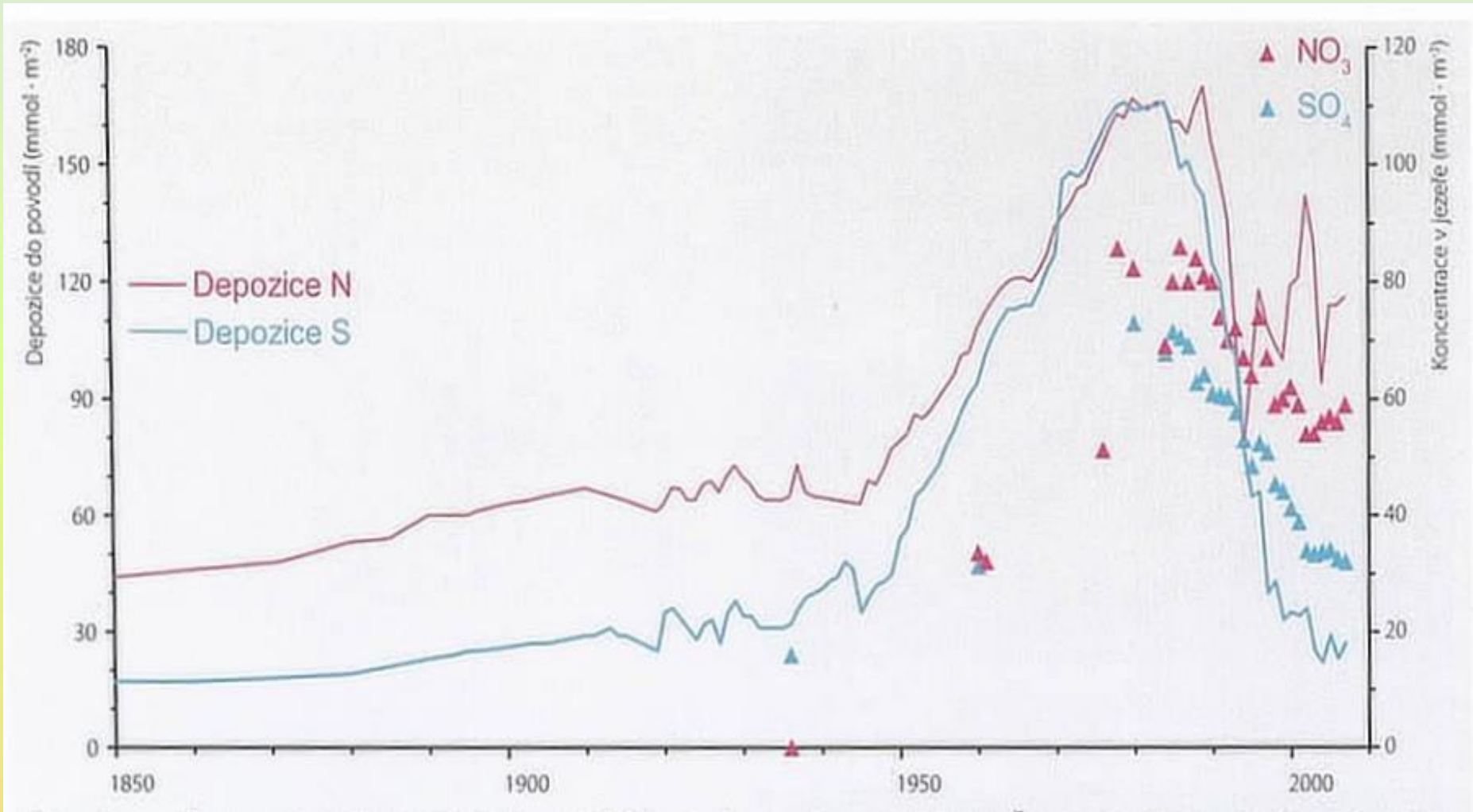

Překročení kritické zátěže N (%) 1995 a 2010

ACIDIFIKACE

Vývoj depozice dusíku a síry na Šumavě

***Vliv imisní a dalších faktorů:
D. Mechanismus působení imisí***

MECHANISMUS PŮSOBENÍ IMISÍ

- ❑ Vliv na jehličí – ztráta chlorofylu a voskové vrstvy

Smrk ztepilý – poškození epikutikulárních vosků

vlivem imisí:

- ubývá epikutikulárních vosku
  - čisté oblasti 2 % hmoty jehlic
  - imisní oblasti 1,0 – 1,5 %
- mění se i povrchová struktura

nepoškozený

poškozený

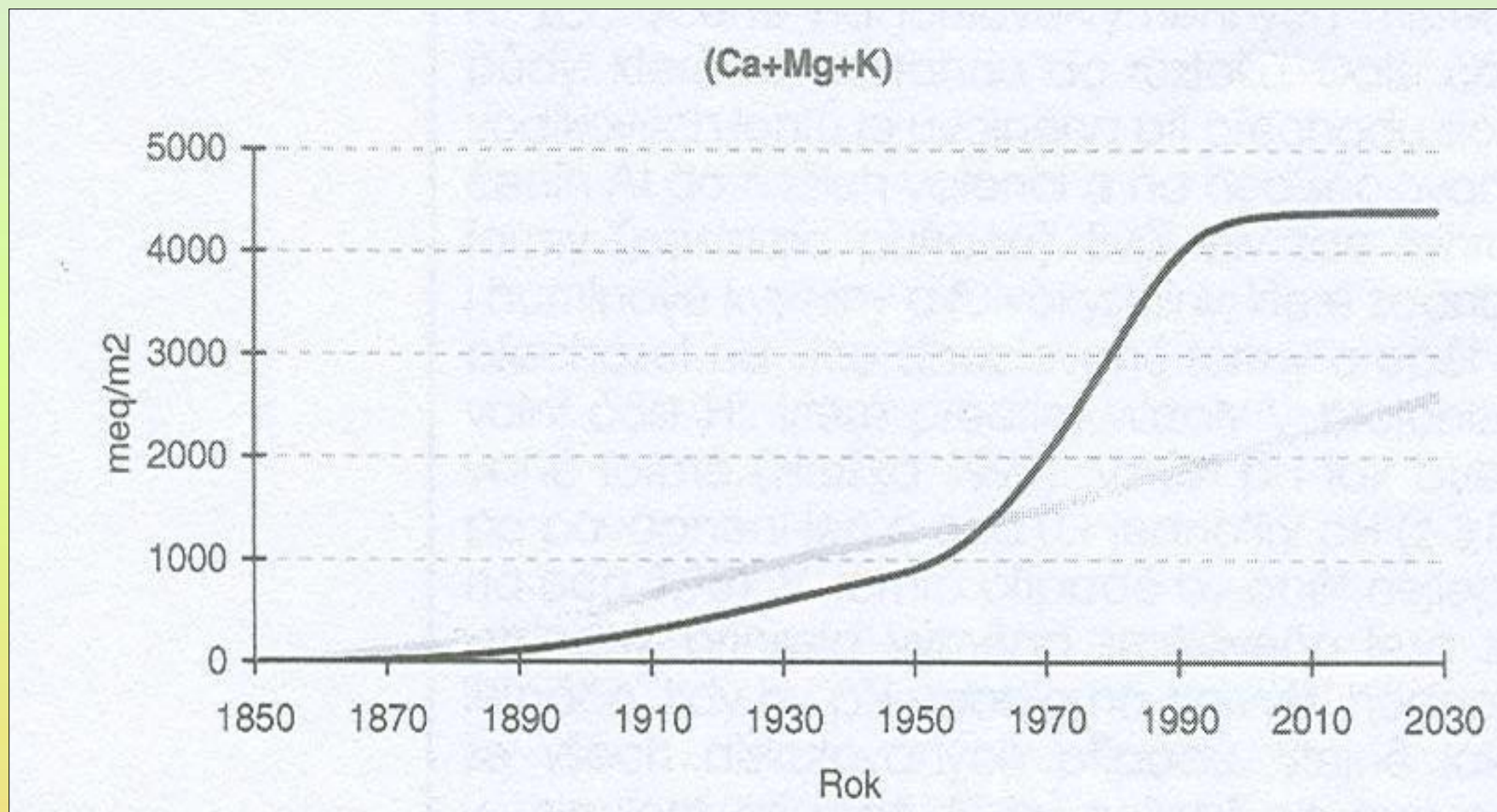

MECHANISMUS PŮSOBENÍ IMISÍ

- ❑ Okyselení půdy
  - vyluhování a odplavování živin – nedostatek výživy

ACIDIFIKACE

Odnos bazických kationtů z ekosystému

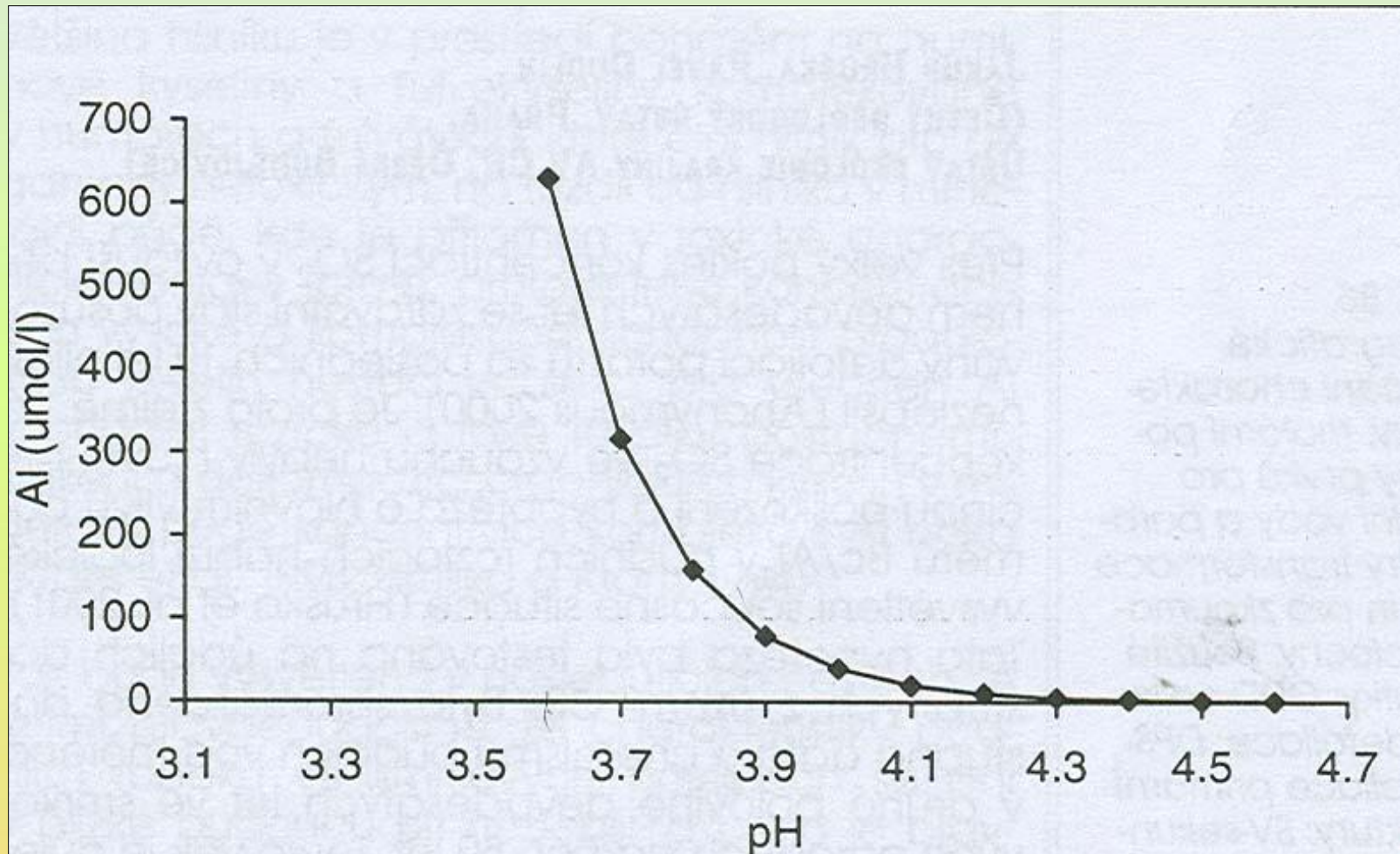
MECHANISMUS PŮSOBENÍ IMISÍ

Okyselení půdy

- vyluhování a odplavování živin – nedostatek výživy
- uvolňování kationtu hliníku – toxicita pro kořeny

ACIDIFIKACE

Závislost koncentrace Al na pH půdního roztoku

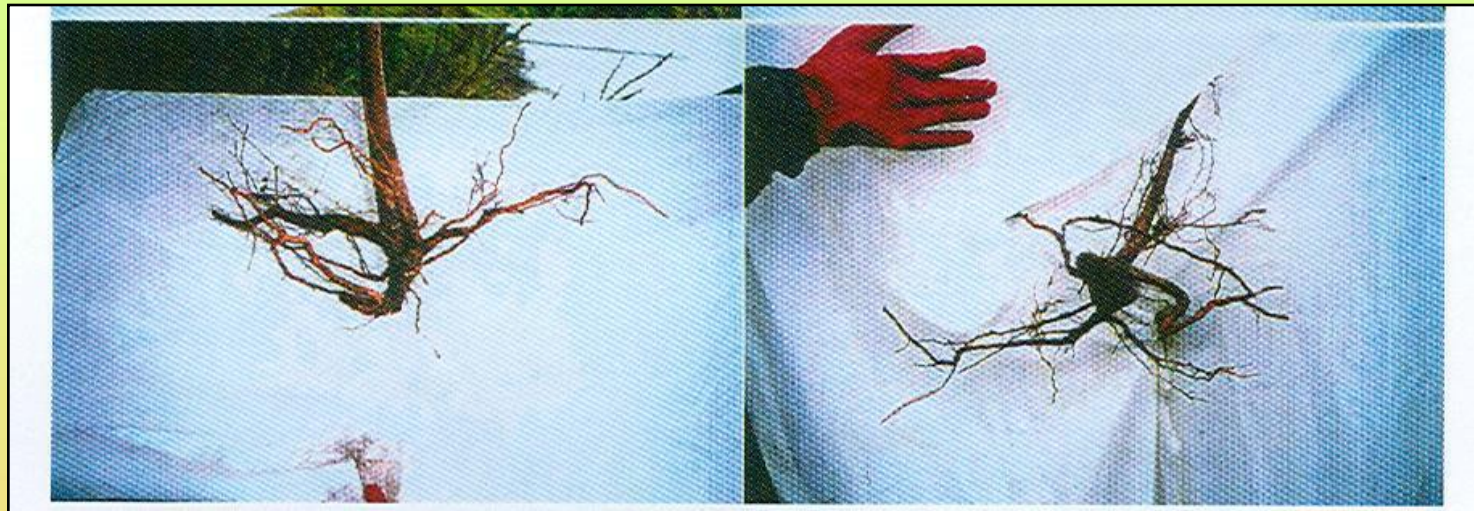

Smrk ztepilý – poškození kořenového systému

nepoškozený

poškozený

MECHANISMUS PŮSOBENÍ IMISÍ

☐ Okyselení půdy

- vyluhování a odplavování živin – nedostatek výživy
- uvolňování kationtu hliníku – toxicita pro kořeny
- přesun kořenů do vrchních vrstev – časté vývraty

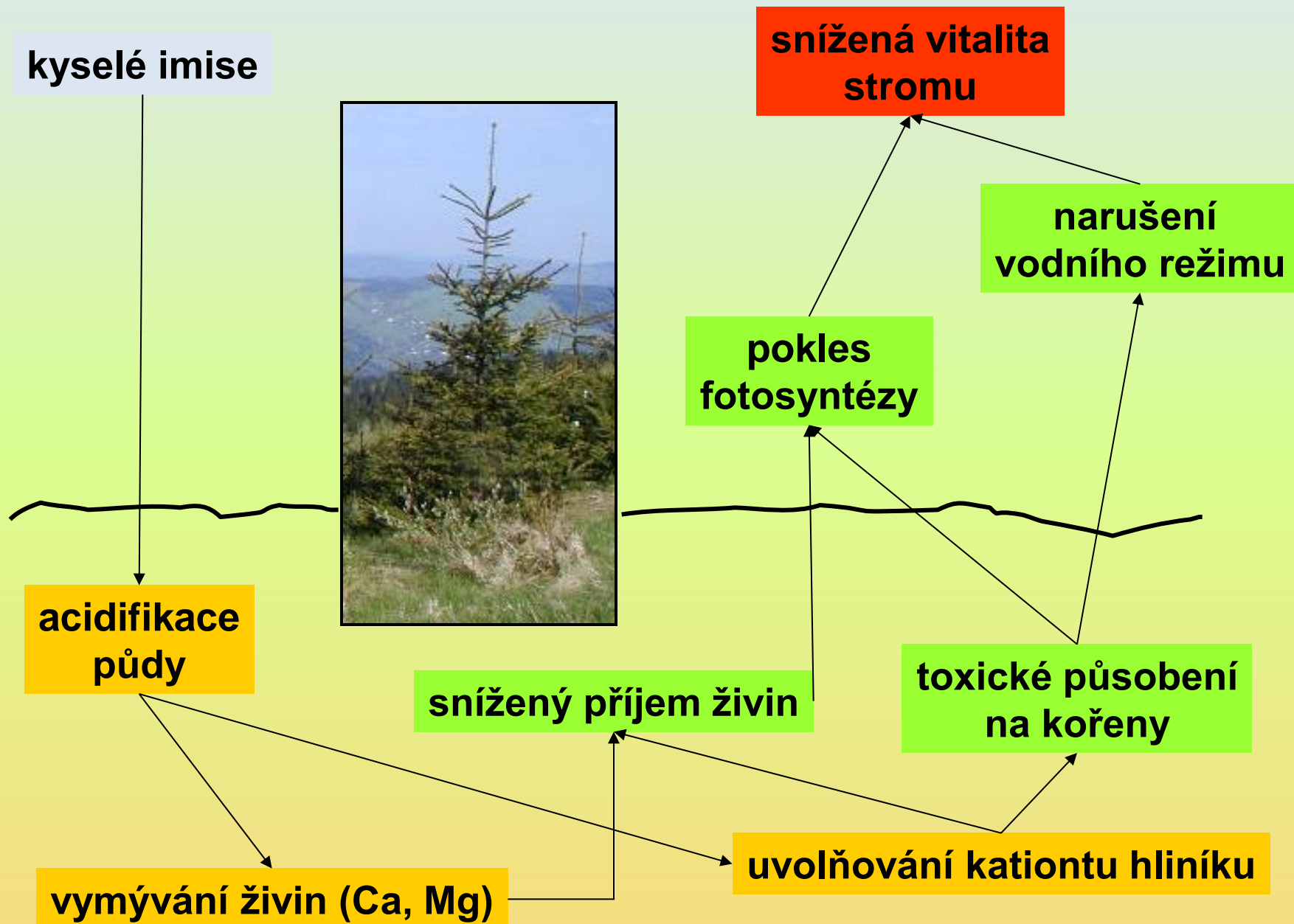
Toxicita kationtů hliníku

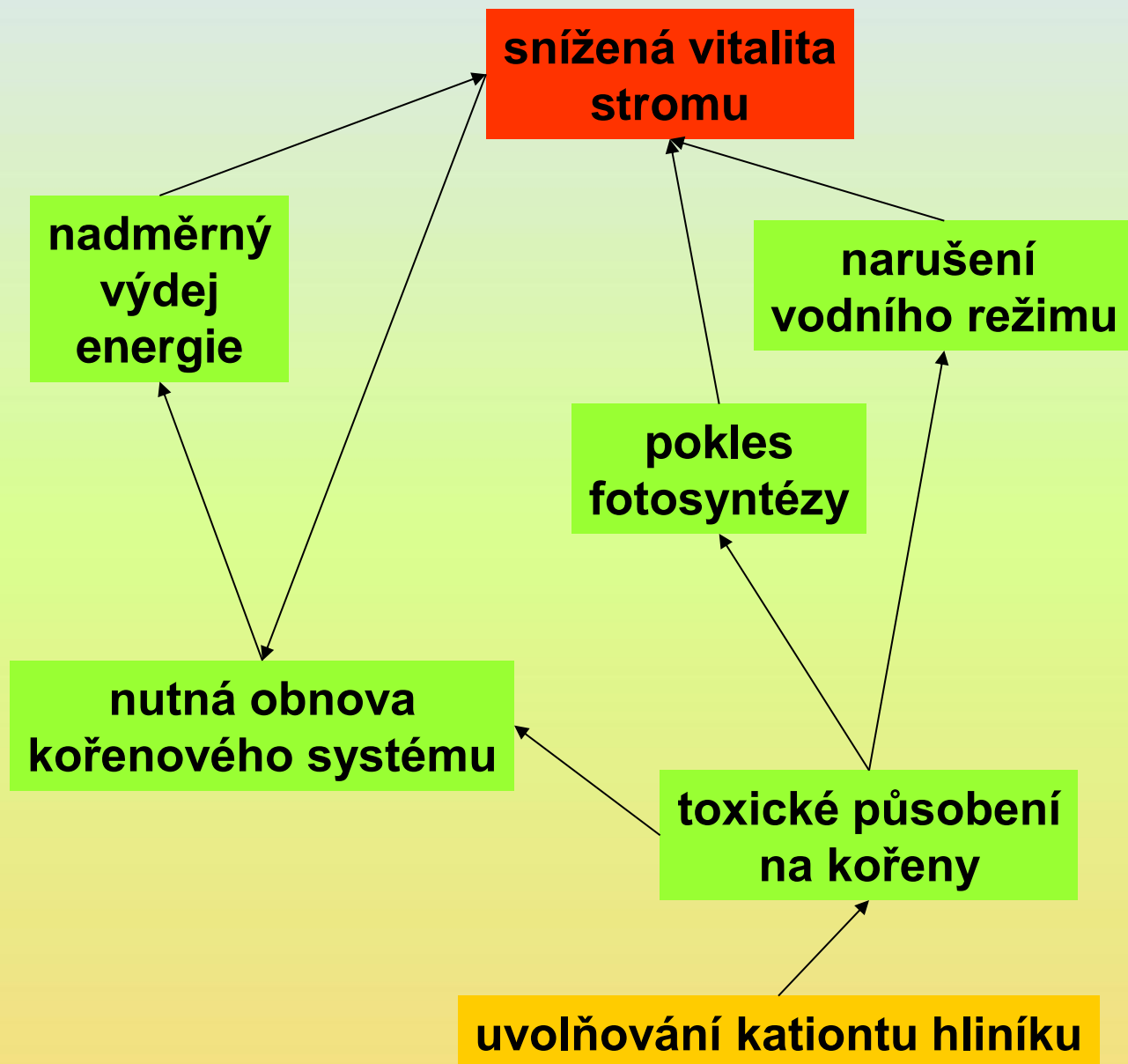
MECHANISMUS PŮSOBENÍ IMISÍ

- Zvýšení energetických výdajů na obranu – vyčerpání organismu

HORSKÉ SMRČINY

HORSKÉ SMRČINY

Reakce organismu

toxikant

další stresory
abiotické, biotické

obranná opatření
proti zásahu

zvýšená spotřeba
energie

zásoby
nestačí

oslabení imunitního
systému

oslabení organismu

IMISEMI POŠKOZENÉ POROSTY

BESKYDY, VRCHOL KNĚHYNĚ, MRTVÝ LES V DŮSLEDKU IMISNÍ ZÁTĚŽE

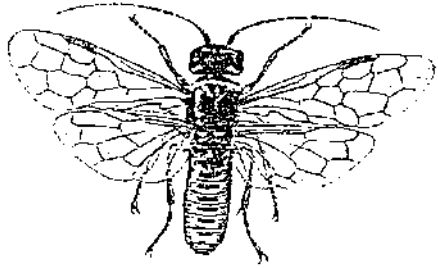
ŠKŮDCI VE SMRKOVÉM LESE

PLOSKOHŘBETKA SMRKOVÁ

P - PLOSKOHŘBETKA SMRKOVÁ (1/2)

tř. HMYZ, ř. BLANOKŘÍDLÍ

životní cyklus

SAMIČKA

100-200 VAJÍČEK
(na loňské jehličí)

LARVY – ŽÍR
vývoj 6-8 týdnů

přirození nepřátelé

lumci

hmyzožraví ptáci

draví brouci

P - PLOSKOHŘBETKA SMRKOVÁ (2/2)

**LARVY ZAHRABÁNÍ
DO PŮDY
(TRVÁ 2-3 roky)**

**KUKLY
(jaro)**

**DOSPĚLÍ JEDINCI
(líhnou se IV - VI)**

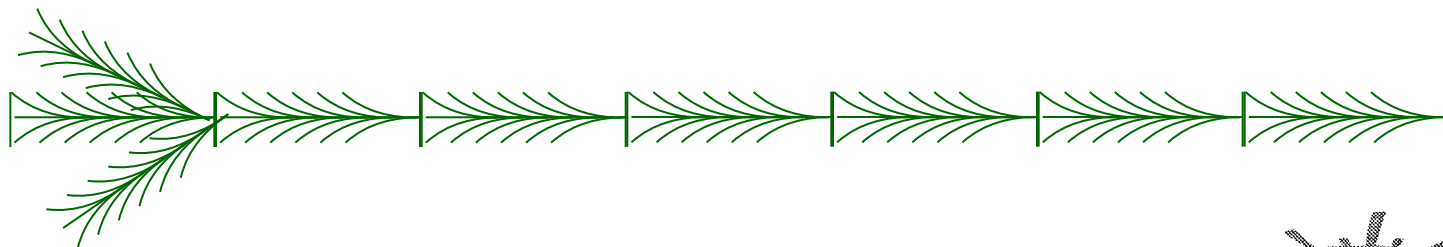
OPLOZENÍ JEDINCI

**dravé larvy much
(r. Therea)**

**mikroskopické houby
(zničí až 50% kukel)
černá zvěř**

P - PLOSKOHŘBETKA -ZDRAVÉ POROSTY

ZDRAVÝ SMRK CCA 7 ROČNÍKŮ JEHLIČÍ

**Ploskohřbetka
napadá starší porosty (80-100 let)**

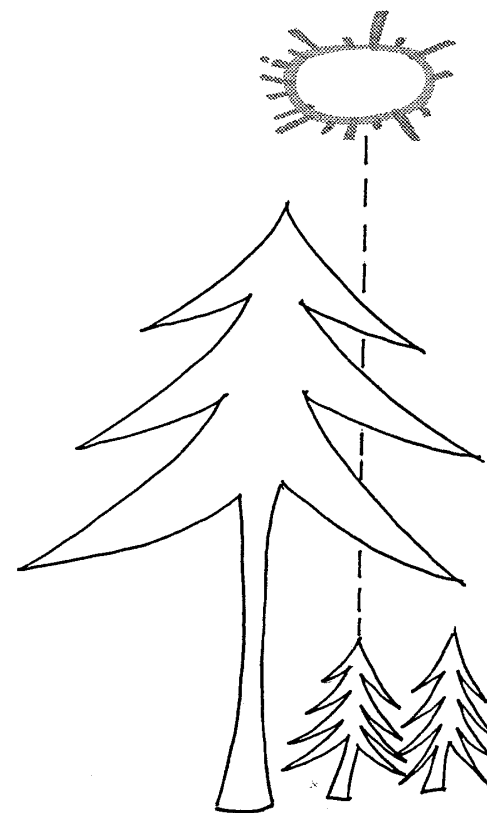
**Výskyt udržován v rovnováze
přirození nepřátelé**

Průběžné prosvětlování porostu

Regulátor zmlazování

Aplikace insekticidů

Aplikace insekticidů

velkoplošná aplikace insekticidů:

- **Jizerské hory, Krkonoše, Krušné hory**
- **1978 – 1983**

Použité přípravky:

- **Actellic 50 EC, účinná látka pirimiphosmethyl, organofosfát – krátká doba přetrvávání v přírodě**
- **Ambush 25 EC, účinná látka permetrin, syntetický pyrethroid, nebezpečný pro studenokrevné živočichy**

Aplikace insekticidů

Účinnost zásahu:

- housenky začaly opadávat ze stromů 1 – 2 hod po zásahu
- průměrná účinnost 81 %
- při použití kombinace obou insekticidů o 5 – 10 % vyšší
- celkově zásah zachránil asi 50 % jehlic

Aplikace insekticidů

Vedlejší vlivy:

- **výsledky sledování: na 1 m² trusníků pod korunami –**
  - **230 – 250 housenek obaleče**
  - **70 – 230 jedinců dalšího hmyzu**
- **u hmyzu létajícího nad povrchem půdy – klesl počet jedinců na 40 %, později až na 20 – 30 % proti kontrole – zvyšování stavů po 14 dnech**
- **velmi negativní, až drastický vliv na faunu potoků – larvy vodního hmyzu zasaženy a unášeny proudem: 10 – 30 x více proti normálu – nejcitlivější pošvatky**

Aplikace insekticidů

Dlouhodobý vliv na populace hmyzožravých ptáků:
králíček obecný (*Regulus regulus*)

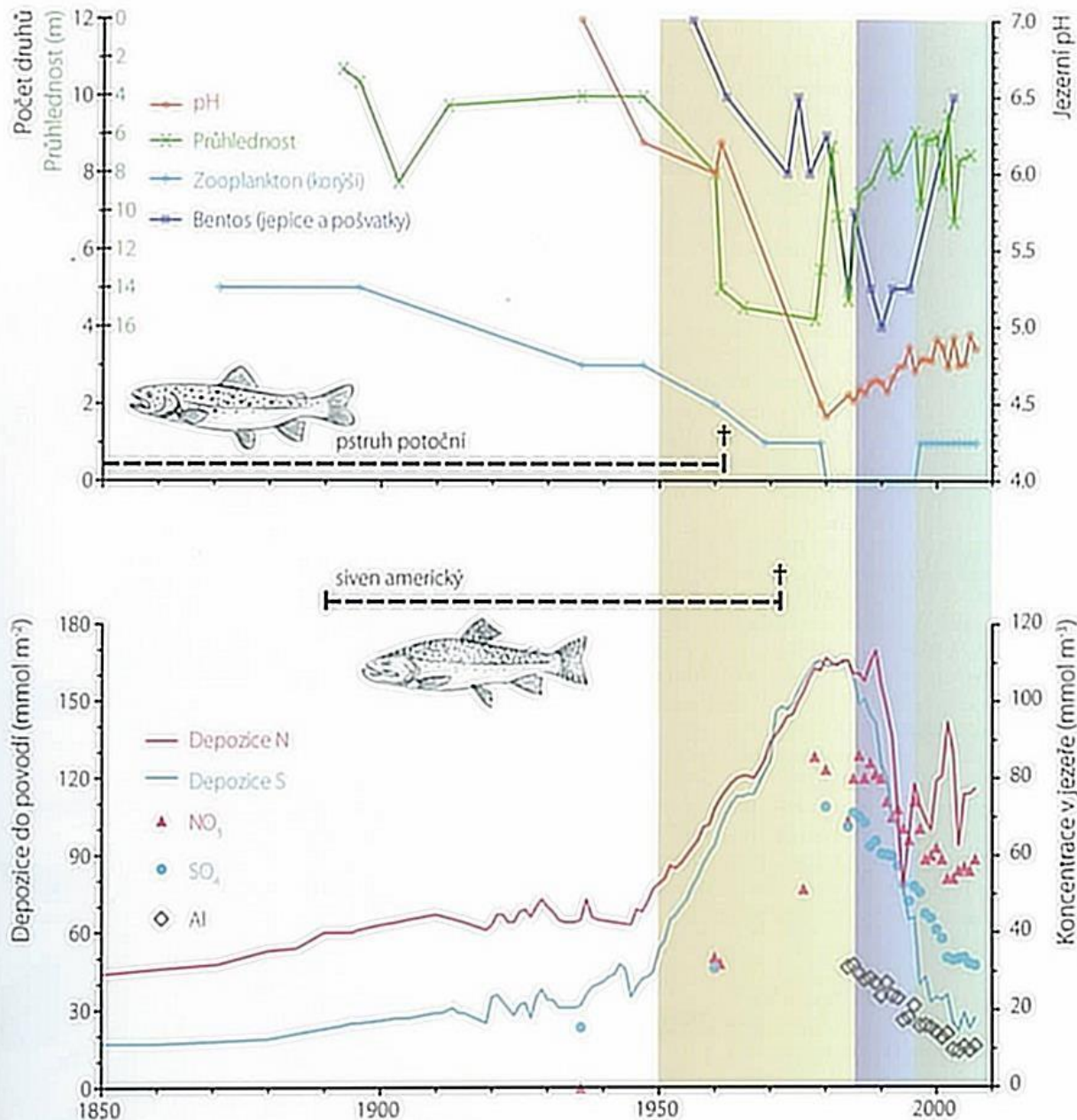

Aplikace insekticidů

Dlouhodobý vliv na populace hmyzožravých ptáků:
sýkora koňadra (*Parus major*)

ACIDIFIKACE

Acidifikace – Černé jezero Šumava

Tajga v ČR
- další perspektivy vývoje

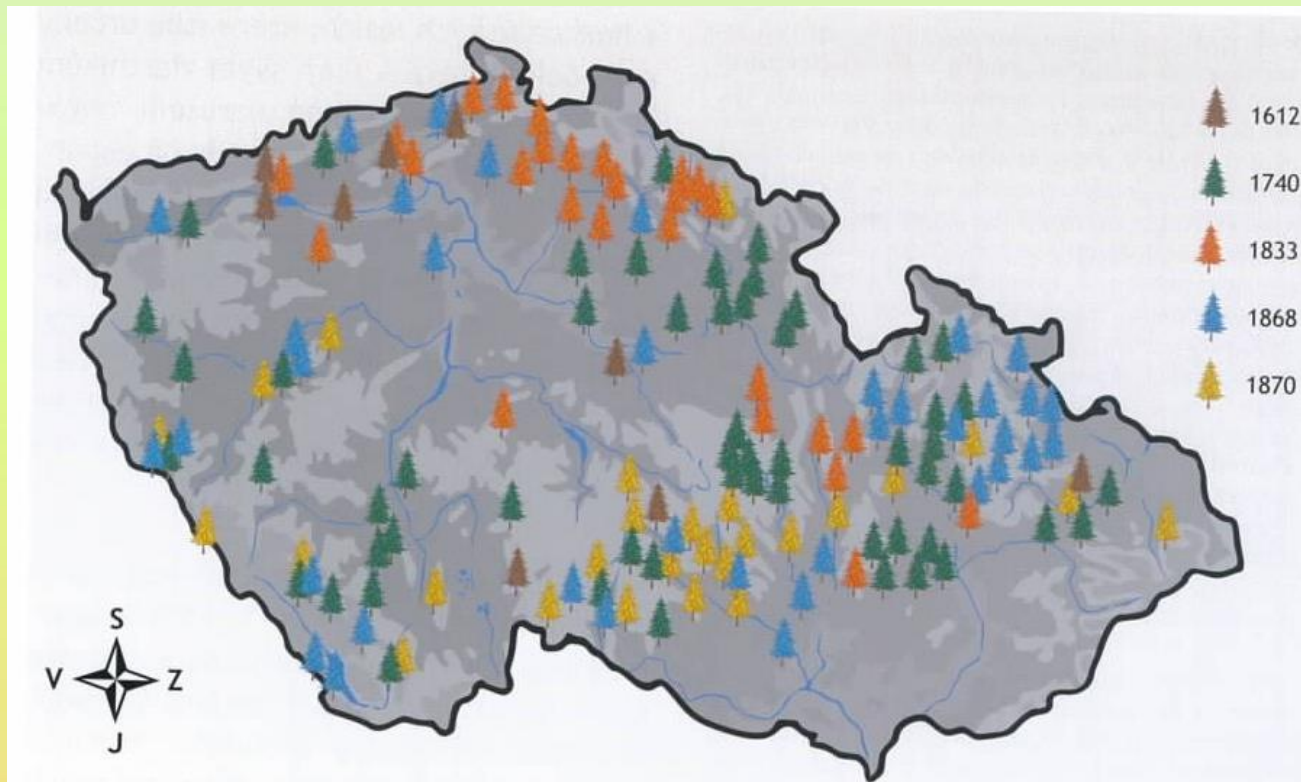
DALŠÍ PERSPEKTIVY VÝVOJE

- ❑ Disturbance a kalamitní rozpad smrkových porostů je přirozeným jevem v jejich vývoji

DALŠÍ PERSPEKTIVY VÝVOJE

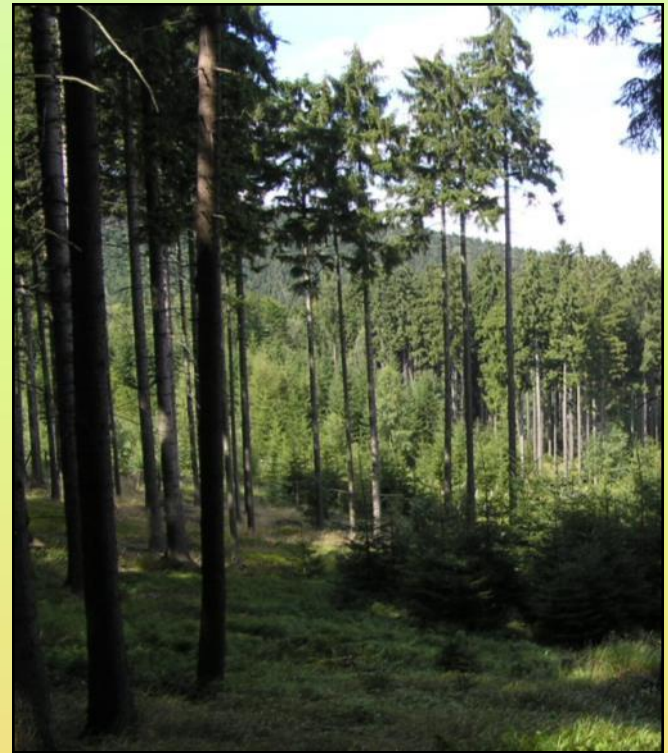
- ❑ Disturbance a kalamitní rozpad smrkových porostů je přirozeným jevem v jejich vývoji

Místa velkých větrných polomů v minulosti

DALŠÍ PERSPEKTIVY VÝVOJE

- ❑ Pro praktický management lesů je třeba rozlišit
  - a) přirozené smrkové lesy – (nad 1000 m n.m.)
  - b) hospodářské smrkové lesy

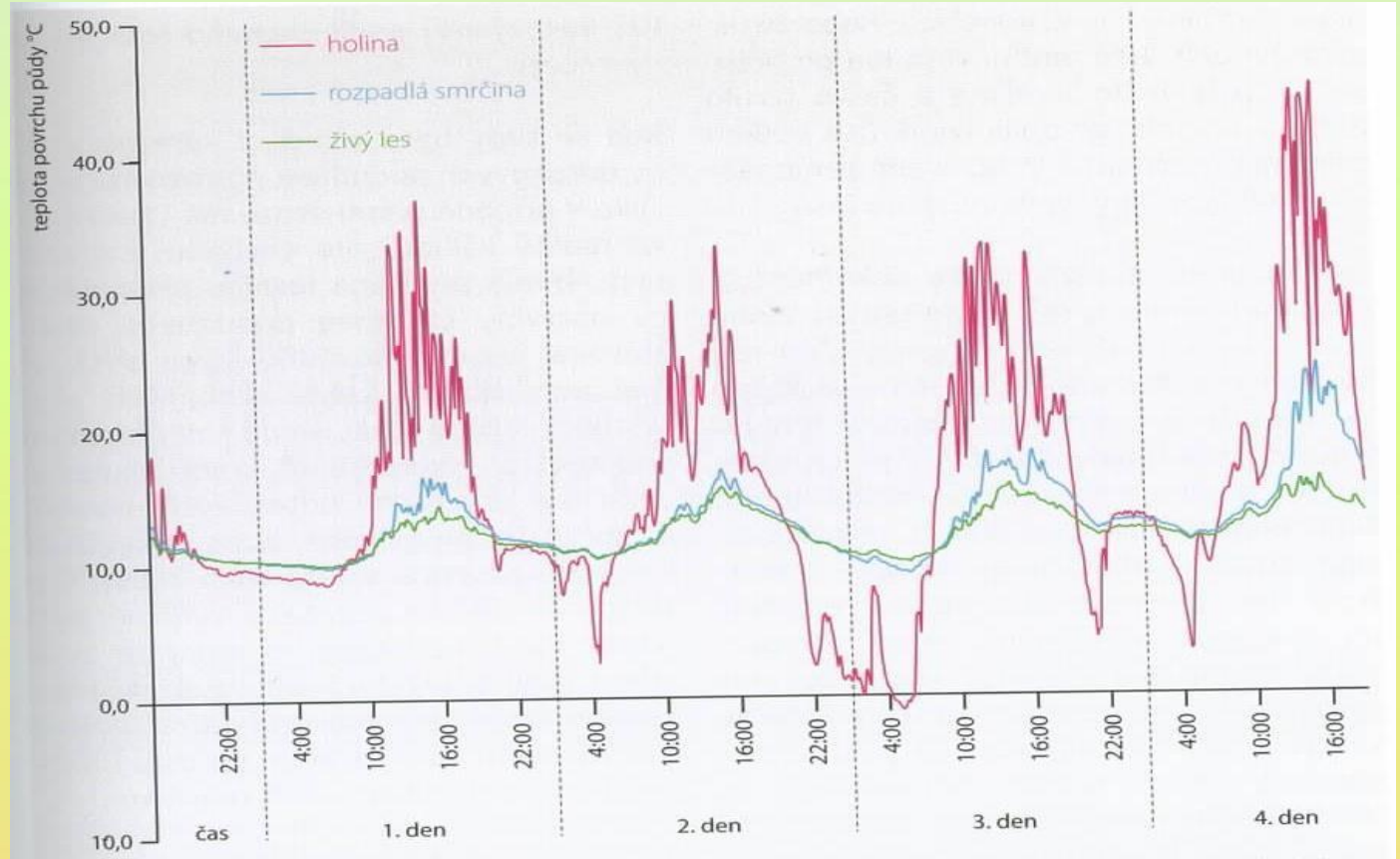
PŘIROZENÉ SMRKOVÉ LESY

- ❑ Většina v chráněných územích
- ❑ Cíl: zajistit ochrana přírody

PŘIROZENÉ SMRKOVÉ LESY

- ☐ Pozitivní vliv mrtvého dřeva na vývoj nového lesa

Snížení výkyvů teploty na povrchu půdy

PŘIROZENÉ SMRKOVÉ LESY

- ☐ Pozitivní vliv mrtvého dřeva na vývoj nového lesa

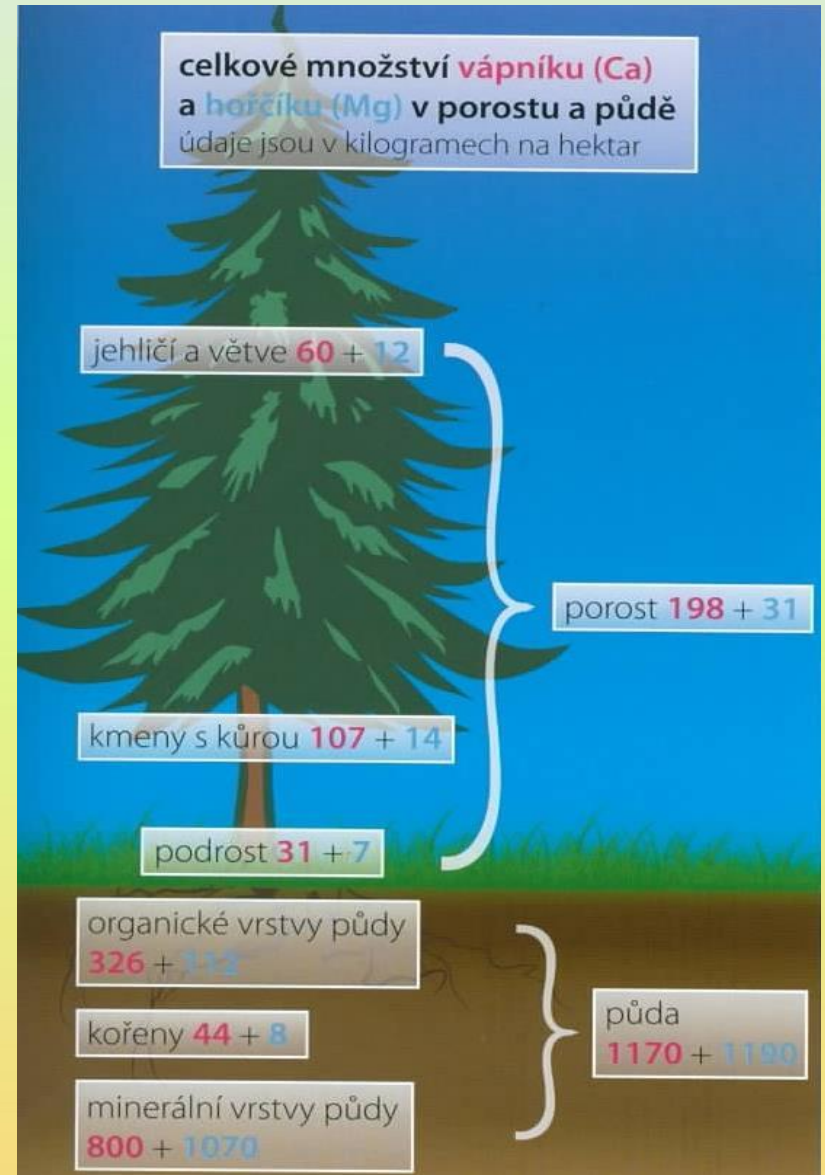

klíčení semenáčků

PŘIROZENÉ SMRKOVÉ LESY

- ☐ Pozitivní vliv mrtvého dřeva na vývoj nového lesa

Obohacení půdy živinami

DALŠÍ PERSPEKTIVY VÝVOJE

- ❑ Pro praktický management lesů je třeba rozlišit
  - a) přirozené smrkové lesy – (nad 1000 m n.m.)

a) Ponechat přirozenému vývoji

HOSPODÁŘSKÉ SMRKOVÉ LESY

- ❑ Rozšíření po celé ČR – daleko od oblastí přirozeného výskytu
- ❑ Cíl: hospodářská funkce + mimoprodukční funkce lesa

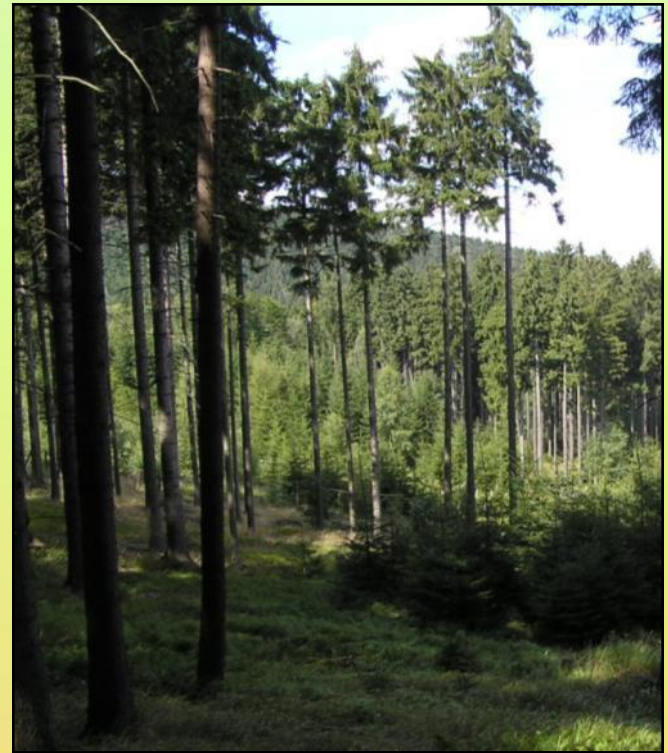

DALŠÍ PERSPEKTIVY VÝVOJE

- ❑ Pro praktický management lesů je třeba rozlišit
  - a) přirozené smrkové lesy – (nad 1000 m n.m.)
  - b) hospodářské smrkové lesy

a) Ponechat přirozenému vývoji

b) Lesnický hospodařit

Konec kapitoly.